

TRANS
102

Я. ГОРДІН.

СИРІТКА ХАСЯ

Комедія-драма на 4 дії.

ПЕРЕКЛАД ЮРІЯ ГАЄВСЬКОГО.

Накладом Я. Цебринського.
Львів, 1924.

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА — ВИП. 32.

Harvard University
Ukrainian Research Institute
Reference Library - 1583
1583 Massachusetts Ave.
Cambridge, Mass. 02138

Я. ГОРДІН.

СИРІТКА ХАСЯ

комедія-драма на 4 дії.

ПЕРЕКЛАД ЮРІЯ ГАЄВСЬКОГО.

ЛЬВІВ, 1924.

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА — ВИП. 32.

ОСОБИ:

Йоель Трахтенберг (Юлій Давидович) багатий комерсант,
носить бакенбарди; на груди на червоній стрічці
золота медаль.

Фрейда, його жінка; дуже близькозора.

Володимир (Вельвеле), їх син, 25 років.

Кароліна, їх дочка, 20 років.

Марк, присяжний адвокат, 30 років

Моте (Мордхе) Штрайхель, шурак Фрейди, 45 років,

Хася, його дочка, 15 років.

Покоївка, молодь.

Діється в Катеринославі.

●

Увійходить ТРАХТЕНБЕРГ. Курить цигаро, помало прямує до свого кабінету, мимохідь оглядає покоївку, виходить і в тужить повертатись з картами у руках.

Кароліна. *(Відчиняє тихенько двері, зтиха)* А! Папа тут *(Осміхається)* Треба надіслати сюди мамашу. *(зачиняє двері)*
Трахтенберґ. Бути ліберальним навіть з челяддю, — це мій принцип.

Володимир, одягнутий дуже гарно, він чує останні слова).

Трахтенберг. (Сердито) Гості! А, „monsieur“ Володимир Трахтенберг! Де це ви марнуєте ці й ночі? Щоб комерційна людина не мала праці! Ну, ну!

Володимир. Папа! Скажи краще, чи був ти в міському парку? Там співає тепер нова артистка Ельміра... О-о-о-о!

Трахтенберг. Живе собі людина без принципів і... нічого (*Виходить до кабінету*).

Володимир. Паша! Старий присватується до тебе?
(бере її за руки) Він дуже ліберальна людина.

ФРЕЙДА зтиха, відчиняє двері і приглядається короткозорими очима.

Фрейда. Ах, ти старий грішоводнику, щоб ти згорів!

Володимир. Мамо! Ти приймаєш мене за татуса!
Ха-ха-ха!...

Фрейда. *(Увійходить)* Ах, це ти мій синочку вдатний? Паша! Завтра одержиш пашпорта й гроші і ти у нас більш не служиш. До кухні, геть! *(Покійка виходить)*.

(ТРАХТЕНБЕРГ' увиходить.)

Трахтенберг. Фрейдо, любя! Ти знов хвилюєшся! Чи варто через покоївку, із-за дурниці! Ти зажила сьогодні пілюлі? Забуваєш захити, а потім хворієш!

Фрейда. Через вас неможливо нікого в домі тримати! Синочок наш... Що він собі думає! Не вчиться, не працює... Ой... щастє ваше, що у нас гості.

Володимир. Мамо! Ти знову вже хочеш читати нотації? Тяж пак знаєш, що я тікаю від них, як чорт від ладану.

Фрейда. Я не розумію, цей жебрак там... він писав мені, що привезе з села свою дівчинку...

Трахтенберг. Я не хочу тобі перечити, бо ти хвилюєшся, але мій принцип, принцип комерційної людини, не мати жадних справ зі свояками.

Володимир. На селі ж, пак, вони, як дикуни...

Фрейда. Нічого, у мене вона скоро навчилася б працювати білизну, накривати на стіл, прибирати, і я не тримала б чужих людей в домі. Ріднаж прецінь, не чужа! А що мовити про нашу родину, коли маєш такого синочка і такого господаря!

Володимир. Ой не знаю, чи є на світі щось нуднішого, як нотації!

Фрейда. Ти не любиш нотацій!... Я знаю, що ти любиш! (Гармідер) Ша! вони йдуть сюди.

Увиходить КАРОЛІНА, МАРК, молоді паничи й панночки.

Карол. Карти, карти!...

Трахтенберг. І так, мої панове: яка параллель буде у нас сьогодні? Очко чи „преферанс“?

Володимир. Око і фаршована риба, це дві найкращі жидівські параллелі. Я лише не люблю, коли читають нотації... Фе, поганий принцип!

Марк. Володимир-людина, яка любить нотації без принципів! Тому ми заграємо в „око“.

Фрейда. Хотілося б мені знати: де є лист, якого він надіслав мені з села (*Випускає з рук папір*).

Володимир. Мамо! Ти цього листа шукаєш?

Трахтенберг. Прочитай його при всіх.

Володимир. Слухайте! (*Читає*) „Попершу я повідомляю, що дякувати Господа Бога, ми адорові і від Вас дай Воже, чути також про радість і щастя; благословений Господь Бог, амінь.“

Марк. Благословений Господь, амінь... Я ставлю два пятаки на темну.

Володимир. *(Читає)* „По друге, повідомляю, що я і моя дружина Толца зі всіма уклоняється вам зі всіма. Уклін також мудрому парубкові Велвеле“. Парубок мудрець — це я. *(Читає)* „І уклін дівчині слухняній, що зветься Кейле-Кринолін, хай живе вона здорова..“

Карол. Дівчина слухняна - Кринолін, це я!

(Всі сміються).

Володимир. „І прохання моє, дай Господи їй царство небесне.., з того часу, як твоя сестра Еттель, померла..“

Марк. Прохання, дай Господи їй царство небесне... Три п'ятаки на три карти.

Володимир. *(Читає)* „Померла, не ведеться мені не про жидів хай буде сказано... я повинен був оженитися тиж пак знавш..“ *(Сміх)* „Нівроку, Хася, найстарша, дівчина вже 15-ти років, а Еттеле, Переле й Геделе сирітки... І взагалі у мене вже від другої жінки Толца, хай живе довгий вік, дітки: Зейліг, та Соселе.., уродилися як раз підчас свята Пуриму. І якої користі можна чекати від Хасі? Дівчина вже, ну й що... Підтикує поділ і ганяє по селу з усіма дівками, а з мачухою щодня.. „до біса.. щоб ти згоріла... провалилася б, доки прийдеш..“ „Холерія на тебе.. Холерія на тебе.. Щоб вас усіх холерія подавила..“ А в хаті свистять жебрацтво... Все ж таки була покрівна сестра.. Тому прошу тебе.. милосердно, Бога ради.. я пошлю її до тебе.. або сам привезу... Дай Господь від вас також чути гарні вісті.. Від мене, Мордка Штрайхель..“ *(Сміх)*

Трахтенберг. Вони там, на селі, ростуть, як звірі, без краплини цивілізації. Тут, у місті, навіть проста людина може дістати освіту... Комерція ж розвиває ще інші паралелі... Володимире! Сідай до карт.

Володимир. Тату! На хвилиночку... *(Трахтенберг іде до нього)* Позич мені кілька карбованців, щоб мама не знала... У мене й шеляга нема в кешені.

Трахтенберг. *(Знижує плечима)* Комерційна людина! *(Дає гроші і сідає до гри.)*

(Різкий давінок)

Трахтенберг. Так пізно! Хтоб це міг бути? Та-суйте добре карти.

Володимир. Паша! Відчиніть... Хто там? *(вибігає)*

Володимир. *(Повертає хутко з веселим криком)* Приїхали! Не жид буду я!... Приїхали!

Усі. *(З зацікавленням)* Хто? Хто? *(Підводяться)*

Мордхе. *(За лаштунками)* Простуй, Хасю. Чому це я не боюся?

Володимир. Хася, теж! Хася теж! Заходьте! Заходьте!

Фрейде. Навіщо вони тобі тут потрібні? Як прикраса? *(Направляється до дверей.)*

Назустріч увиходить МОРДХЕ, в руках у нього мішок з річами, одягнений дуже бідно; за ним ХАСЯ в високих чоботях, в українським убранню. На шії багато намиста; поверх усього - піджак. Повні руки квіток польових; в коси повплетано стрічок. Перелякано-здивовано оглядається. Помало здійсмає піджак і кладе його на мішок.

Мордхе. Дівка не пускає, а я йду. Хася говорить: Може ми не туди потрапили... Щоб я та не потрапив! Що ви поробляєте? Як я бачу, Хвала Господеві... Ой, бідність, ой бідність, бідність...

(Усі мовчать)

Трахтенберг. *(До Марка)* Граємо з тобою: Мій перший вихід...

Хася. Тату! А деж наші?

Мордхе. Дурненька! Оце ж вони всі...

Хася. Чому ж вони мовчать, як чужі *(оглядає покій)* Світло тут і весело. Грають, співають... А у нас на селі в таку пізню добу вже тихо й темно... Або сплять вже давно, або сваряться, або діти плачуть... *(Весело)* Це наші? А я злякалася їх, як дурненька. Я гадала, що освічені люди сидять з такими великими книжками, як молитовники і вчать, а вони собі грають в карти. Ха-ха-ха!.. Підчас шабасу в карти грати! Що це, хіба в Катеринославі свято Хануки буває в літі? *(Сміх)*

Трахтенберг. Ми тут принаймні о стільки цивілізовані, що розуміємо, що коли грають в карти, то це є свято „Хануки..“ Ха-ха..

Хася. Так, коли грають в карти — значить Ханука? Так ніколи не треба й заглядати до календаря. Коли грають в карти значить Ханука, коли їдять мацу — значить Пасха, коли їдять пельмені — значить зелені свята, коли їдять пироги — значить свято Пурим... Ха-ха-ха.

Мордхе. Все — таки, Хасю, як би ти поменше говорила, булоб для твого здоров'я далеко корисніш.

Володимир. Вона краще за нас знає звичай...

Фрейда. *(Наближаючись до них)* Ну, Мотю, що ти, поробляєш? Це твоя Хася? Дівчина собі нівроку, здорова!.. Юлій! Ти побачиш: через два три тижні її в мене пізнати не можна буде!..

Трахтенберг. Як знаєш!... Мій привапи: не мати діла з ріднею... Я комерційна людина і розумію, що це за параллель.

Хася. Це тітуня Фрейда! (До Фрейди) Наколи ти рідна тітка, то чому ж ти боїшся обнятися зі мною, так.. міцно... (Міцно обіймає й цілує її) Ой, тітуню Фрейдо! Що ти тут поробляєш? Мама багато оповідала мені про тебе і про вас усіх... А Юлій, це напевно дядько Йойле? Дозволяє собі носити дві бороди, як поміщик! (Показує на його бакенбарди... Регім)

Фрейда. А це мій син Володимир.

Володимир. (Комічно кланяється) Це я, парубок мудрець Вельвеле. Так, я є цей парубок.

Фрейда. Оце ж донька моя Кароліна.

Хася. Кейле! Я пам'ятаю, мама оповідала мені, коли Кейле була маленькою, вона була золотушною і...

Фрейда. (Перериваючи її) Фе... ти говориш непотрібне! Мені таке не до вподоби.

Хася. Брехати не гарно, а правду можна завжди говорити. Чи не правда, дядю Йойле?

Марк. Так, Юлій Володимирович! Коли вона почне тягати цукор з буфету, у неї буде иньший принцип...

Хася. А хто є отой з козиною борідкою? Також з нашої рідні?...

Карол. Так.. наш родич.. Мій жених.. присяжний адвокат...

Хася. (Показавши, головою) Чудні люде тут у вас в місті (Побачивши, як Володимир жартує з панночками) Він подобається усім.

Володимир. Слово честе, я боюся її... Мені здається що ось, ось вона почне читати мені нотації,

Мордхе. Пождіть, хай вона лише розійдеться! Голота, на ворогів наших хай все лихо, у неї ще не висохла! Як же жити, як жити, коли турботи про заробіток такі тяжкі такі настирливі, як тяжко море на половину розділити... Зате діти! Візьміть Переле чи Гецеле, вдатні діти! Щоб я мав такий вдатний рік! Ну, а Зейліга і Соселе! Діаманти й брилянти!

Володимир. Бачите ви цього жида: він осипаний весь діамантами й брилянтами.

Мордхе. Звичайно... в бідності... Я знаю, говорять... примірно, жінка моя Толца, мачиха... Ой бідність, бідність А діти усі вдатні, щоб я мав такий рік!...

Хася. Ну, тату! Зейліг і Соселе, діти тітки Толце, вже не те... Ай-ай-ай... Видно, що це иньшого заводу! Ха-ха-ха... Дома за це я дісталаб в від мачухи такого ляпанця

що іскри посипалисяб. Ой скільки вони мене там били! Тітко, Фрейдо! скажи правду, ти пригадаєш хоч, що моя мама була твоєю покрівною сестрою? Ніхто не повірить, скільки я плакала і скільки сліз я пролила з того часу, як вона померла! Так тяжко жити без мами... Тітуню! Я приїхала до тебе, щоб ти була мені другою мамою (*Утирає слюзи*) Ха-ха... На злість мачусі я таки співала селянські пісні! Вона б'є, а я співаю! Толпе товче, а Хася співає... Ну й зроби зі мною що знаєш!

Мордхе. Хасю! Як бачу я, примірно, ти забула, що тобі дома наказано? Хасю! Ой бідність, бідність.

Володимир. Хасю! Як звуть тебе селяне на селі! дівчина Хася?

Хася. (*Удаючи його голос*) Вони не звуть мене „Хася“, вони звуть мене „Ася“

Мордхе. Чуєш, як тут розмовляють? Говорив я тобі, вони всі освічені люди і тобі буде добре.. Фрейдо любя! Селяне чекають мене, а я сижу собі тут, примірно, як на підводі... (*Метушиться*) Я повинен вже бігти!.. Щоб ти з нею не маніжилася... Вона — вогонь; шкіра горить на ній. — Зроби з неї людину, учи її, як це говорять: слово дійде, а ляпанець пройде. А як що вона старатиметься, так що-ж?.. Я хотів би трошечки перекусити і повернути до дому з цими ж чумаками. Тяжко знайти підводу до Карочикраку!

Володимир. Ви чуєте, як називається їхня столиця! „Карочикрак“.. Ха-ха-ха!.. Звучить так само, як „Париж“! (*Всі сміються*)

Мордхе. Аби щастя, так і Карочикрак, хороша земля.

Хася. Можна сміятися зі всякого імени: Йойле! Ха-ха... Кароліна! Ха-ха...

Фрейда. Без бруталностей! Ти!.. не думай, що ти, серед своїх парубків на селі. (*До всіх показуючи на Хасю*) Таку дикунку вивчиш чемности!

Хася. Чого сміятися з Карочикраку! Це, маленьке село на високих скелях над великим ставком, навколо ростуть старі верби й явори, які сдустилися у воду свої галузки, ніби плачучи... (*Замислюючись*)

Мордхе. Примірно, ви вже можете її послухати, коли вона щось оповідає. Нічого, мозок у неї не висох... Це дерева, примірно, як ті з котрих жиди рвуть гилля на зелені свята. Хася знає кожну дрібничку.

Хася. Далеко, далеко видно плавини... такі великі глибокі долини, порослі очеретом... А кожної Пасхи ставок наш зливається з Дніпром і робиться таким великим, як море. Видно тільки небо і воду. Говорять, що колп над-

ходять прекрасні літні ночі... і місяць сяє, припливають з Дніпра дівчата, які звуться русалками. Вони живуть у воді, в палацах кришталевих...

Володимир. Ти чуєш, Марку, де це живуть водянні дівчата. Не шкодило б записати їх адресу...

Хася. *(Зітхає)* Ой, кращеб мені було залишитися там, а тітку Толце ви забралиб замість мене сюди.. Ха-ха-ха!.. Татусеві цей плян не вподобавсяб. Я знаю, йому тітка Толце потрібніш.

Марк. Які цинічні вони там на селі. Дівчина 15 років знає вже усе.

Каролі́на. Що вона знає, Марку? Що вона хотіла сказати? А?

Трахтенберг. Вони зростають там, як звірі... Цивілізація дуже в далекою від них *(Грає)*

Мордхе. Ну так, примірно, найголовнійше, щоб вона було слухняною!.. Вона знає, нема иншого виходу... Мої багатства!.. А?.. Колись були з Йойле рівами. Примірно, Бог говорить: „Йойле Трахтенберг лізь у гору; Мотьо Штрайхель лізь на долину!“ Ой бідність!.. Фрейдо любя! Я повинен перекусити і гайда на втікача.

Фрейда. Ходім, я накажу дати тобі чогось поїсти. Візьми мішок з річами туди... *(Іронічно)* Хороші річі..

(МОРДХЕ хоче взяти мішок.)

Хася. *(Видираючи з нього мішок)* Річи мої і вони будуть там, де я буду.

Фрейда. *(Лютю)* Ти гадаєш, що твій мішок з річами прикраса для цієї салі?

Хася. Для мене мої річи в мішку такіж дорогі, як для иншого його річи в комоді.

Фрейда. Е! Вона у тебе з характером, нічого, я з неї зроблю людину.

Мордхе. Ой зроби з неї людину!.. Ні я ні Толце, коли вона упреться, то хай болячка сяде на неї, не помагає... Примірно, скільки ми били, товкли... Це так само помагало, неначе били ось цей мішок... Ой бідність, бідність.

(Виходить з ФРЕЙДОЮ через внутрішні двері.)

Карол. *(до панночок)* Ви бачите, вона очей не зводить з Володимира!

Панночка. Вона не дурна!

Карол. Ми зватимемо її Асею, як у Тургенєва... Правда, гарне імя Ася! Що це у тебе, букет?

Хася. Га? Ти хочеш сказати, квіточки? На полі, де тільки вгледіла я квітоньку, я зітала з воза і бігла зірвати її. Селане не давали батькові бити мене за це.. У нього це гріх..., коли жидівська дівчина зірве квітку, вона вже не жидівка... А я люблю квітоньки. Ви бачите, це любисток, це чебчик, барвінок, ромен, васильки, кашка, свирібка, а оце Іван та Марія... Я знаю всі квіточки й травички в полі...

Кароліна. Вона знає ботаніку краще нас всіх.

Хася. На, Кейле! Це тобі, — а це вам дівчата (*Роздає всім квітки*).

Володимир. Ей ти, україночка! А мені ти нічого не даси?

Хася. Мужчині не потрібно таких річей; колиб знала я, що ти любиш бур'ян, я нарвалаб тобі кропиву. (*Сміється*). Це для тебе квітки (*Дає*). Ти знаєш, чому зветься він „Іван та Марія“?

Володимир. Я дуже учена людина, але якраз цього не знаю... Я ніколи не бував в Карочикраку...

Хася. Оповідать, що жили двох нещасних сиріток, Іван та Марія, вони зазнали багато лиха... Коли вони обое померли, їх поховали в одній домовині, від їхніх сліз виросла на могилі квітка з двома галузками... (*Замислилась... Зітхає...*) Я не знаю, чому у мене нараз здригнулось серце... мені хочеться до дому.

(ФРЕЙДА повертає).

Хася. Ха-ха!... Який високий суфіт у вас в хаті (*Оглядає покій*). Дерев'яна долівка, заслана килимами, а я перед шабасом завжди мазала долівку глиною і... (*Сміх*).

Фрейда. Фе!... досить говорити!... Ну наговорила вже сьогодні за цілий час. Сьогодні ти гостя.

Трахтенберг. Фрейдо, люба! Ти зажила пілюлі? Ти сердилася, коли тобі перечать, але пам'ятай принцип комерційної людини — не мати діла з ріднею.

Фрейда. Ну нічого, вона буде в мене шовковою, я її вивчу...

Кароліна. Так, мамо, я вчитиму її читати й писати...

Фрейда. Як раз, дуже це їй потрібно. Кажу я тобі...

Володимир. Папа! Як що ми з тобою возьмемося за неї, ми зробимо з неї людину.

Хася. (*Ходить по покою, оглядає кожну річ*) Здається, що коли живуть в такому добрі, нема чому бути сердитими а все таки... Тьотю! іди лиш сюди. (*Бере Фрейду за руку і дивиться їй в вічі*), Скажи мені правду, ти добра?

Волод. Ти бережися, це гармата, вона стріляє (*Баранить на фортеп'яні*)

Хася. (*спокійно*) Хочеш мене налякати? Я бачила таку гармату у нашого попа на селі, Вельвеле! Ти, думаєш, що я дурненька? Можливо, на чужині, я й виглядаю трохи дурненькою. Як би ти приїхав до нас в Карочикрак, ти теж виглядав би дурним... Кожний є мудрий у себе дома. Як це говорить, кожна людина — герой в своєму хлівку.

Волод. Ну хіба це не нотації? Я боюся... Ще один проповідник на мою голову (*Дивиться на неї*). Але це ласий шматочок...

Хася. Володимире! Коли ти дивишся на мене, мені здається, що ти торкаєшся мене рукою (*Дивляться один на одного*).

(Увіходить МОРДХЕ).

Мордхе. Хвала Господеві, задовольнив трохи свій шлунок; треба бігти до підвод... Ну, Хасю, дивися ж, ради Бога, будь людиною: слухайся дядька й тітки, слухайся добрих, чесних людей, як говорить бабська молитва. Вони тебе примірно, не залишать... Богачі, багатії.. ну Хасю, бувай здорова і не горюй,.. Тобі зовсім нема чого горювати.

Хася. Тату! Не забудь Якельового піджака (*Дає йому піджак*). І ось даси Зейлігові... Я знайшла в полі два синененьких шкелка.. Коли дивитися крізь них, то цілий світ здається синим.

Мордхе. Ну, примірно, дорогий дарунок...

Трахт. Сині шкелка! Ха-ха.. Можна покластися на таку людину в домі.

Хася. Тату! У мене нема поки що кращих подарунків. Ось я розбагатію тут у тітки, тоді куплю тобі срібну смужку до талесу і не забудь уклонитися Оксані Охріменковій...

Трахт. Оксана Охріменко!... Хороша параллель!...

Фрейда Нічого, у мене в домі вона хутко забуде всі оці селянські штуки...

Мордхе. Ну, Хасю! Бувай здорова! Дай Боже, щоб ми побачилися в щасті.

Хася. Ай, тату! Значить ти зараз від'їдеш, туди, до дому, а я лишаюся.. тут... Ой у мене знову стисло серце...

Мордхе. Дурненька, зпочатку неначе... Примірно... неприємно, але ти звикнеш. Це ж пак рідва тітка... В усякому разі, як там ні є, треба ж бути людиною... Ой бідність, бідність... Бувай здорова Добраніч... Бувайте усі здорові.

Фрейда. Зажди, Мордхе!.. Діти вийдуть на хвилину до вітальні (*Молодь виходить*).

Волод. Я Хасі не заздрю: мама хоче вшанувати її першою порцією нотацій (*виходить*).

Фрейда. Мордхе! Я хочу, щоб ми все з'ясували, кожну дрібницю... Хася! Знай, я не беру тебе до свого дому за принцесу... ти мусиш працювати...

Хася. Вір мені тітуню! Я не менше за вас усіх працюватиму... ось побачиш, не менше за Кароліну.

Фрейда. Ти не можеш дорівнюватись до моїх дітей. Вони нічого не повинні робити. Вони господарські діти, а ти повинна все робити, все що тобі накажуть.

Хася. Але, одначе, ти ж пак не накажеш мені робити кат зна що!

Фрейда. Тихо! Ти слухай, що я казатиму. Наш дім, повний усяким добром; кожна річ повинна бути цілою; ти нічого не смієш брати без дозволу...

Хася. Я не повинна питати і не повинна брати... Хіба я злодійка.

Фрейда. Ша! Ти занадто говориш. Ти повинна нічого не говорити, ти повинна лише відповідати, коли тебе запитують... з усіма бути чемною, ні з ким в домі не бути за пані — брата... Ні мені, ні дядькові, ні Кароліні, ані Володимирові ти не маєш права говорити „ти“, всім ти мусиш говорити „ви“... (*Хася здивована оглядає її*) Чуєш?... Тут не село, тут місто...

Мордхе. Чи ж жарт тобі: Катеринослав! Щоб ти не завдавала тітці неприємностей, Хасю..., можеш мені примірно, повірити, як батькові... А коли ж до того твій батько ще бідний... Ну бувай здорова, Хасю! Дай Бог радощів і щастя! Добра ніч! (*Виходить*)

Фрейда. (*Гостро*) Ну, тепер бери річи і гайда на кухню.

Хася. (*Нараз скрикує*) Тату! йди сюди! Тату! Зажди трохи. Тату! Почекай! тату, тату!

Фрейда. (*Сердито*) Тс-т!.. Дикунка! Там гості...

Мордхе. (*Повертається*).

Хася. Тату, благаю тебе, іди сюди, я не хочу, мені не до вподоби тут... Я гадала, що буде інакше, родичі... мамина рідна сестра... Я не хочу... Я її боюся... дома вуському разі краще... (*Хасає мішок*) Не залишай мене тут, тату. Я хочу їхати з тобою до дому.

Мордхе. Не бежелеволій, Хасю! Куди я можу взяти тебе? Ти вже забула? Для свого віку ти могла б вже мати трохи більше розуму.

Фрейда. Іди, йди, Мотю! Вона не буде в мене довго манірівічати (*Відтягає Хасю*).

Х а с я. (*Сердито відкидає її*). Пусти мене! тату! Візьми мене краще до дому. Я не хочу тут залишатись. Наколи я кажу, що не хочу тут лишитись, так я не залишусь... геть від мене! Пусти мене!

(ВОЛОДИМИР, КАРОЛІНА, МОЛОДЬ, увиходять перелякані).

Мордхе. (*сумно*). Я знаю твою впертість, Хасю, але, але ж подумай сама... Що Толце скаже нам, як що я привезу тебе знову до дому! Дурненька! ти хочеш туди... О! колиб я міг звідти втікти... Примірно... гірко і боляче сказати... але хіба ти не знаєш, що у мене нема для тебе „дома“... Тут повинно бути твоє „дома“... Тут, моя дитино... (*пестить її голову*.)

Х а с я, (*тихо і сумно*). Так, у мене нема „дома“, це правда, правда... Я мало не забула цього... Всі діти мають рідну хатину, а у мене нема... (*Припадає до мішка з річями і тихо плаче*) Ой горе! Коли нема матері — то нема і рідного куточка. Ні! Ні нема родини без мам!

(*Мордхе хитає головою і тихо відходить. Усі затихають.*)

ЗАВІСА.

ДІЯ II.

Велика кухня. Пічка з плитою. На плиті багато утюгів. Серед кухні стіл, завалений білизною. Під стіною залізне ліжко, старенька скринька. Хася, бліда, одягнена, як покоївка, сидить коло столу і шие діточу суконку. Мордхе перебирає клумочок зі шматтям. Сутеніє. Хася світить лампу і знову шие

Мордхе. Ну, не пощастило! Моя невдача в тому, що мені не щастить, а то я вже бувби багатим. Я рахував, вони дадуть мені грошей, я куплю шкапу і зроблюся шкеляром, буду їздити по селах... Приїхати мені тепер до дому без конячки і возика... (Хитає головою). Дістану вже я від Толце. Ці штани занадто вузькі і занадто модні... Фе... Це не за для мене! Ой, коли-б хоч ця спідниця згодилася Толці! Царю Небесний! Хоча-б ця спідниця була мені захистницею. (Нетерпляче) Ой, Хасю, скорше!

Хася. Зараз. Бачиш, скільки мені треба прасувати. Коли вони побачуть мене за цією працею, то буде мені. А ти подивися, яке у Соселе платтячко буде! (Бере платтячко за рукава і з захопленням оглядає).

Мордхе. Примірно, як я бачу, тітка гризе тебе, як і Толце. Мені треба йти пішки до Мандриковки; там стоять підводи. Ой, бідність, бідність.

Хася. (Перелякано зривається з місця і заходжується прасувати. Ш-ш! Вона йде сюди!

(ФРЕЙДА відчиняє двері і зупиняється).

Фрейда. Так рано горить тут світло у тебе! Що ти тут робиш? Прасуєш? Прасуй, прасуй! (Виходить).

Хася (Сідає, знову шие) Що хвили ревізія в кухні... Ша!.. (Ховає платтячко).

(КАРОЛІНА відчиняє двері).

Кароліна. А! Твій гість ще сидить! Довга візита! Ха-ха... (Зачинає двері).

Мордхе. Чому це вони танцюють... Туди й сюди? Ой, бідність моя!

Хася. Їм нема чого робити, то вони підглядають і висліжують..

Мордхе. Помаленьку ти вже тут живеш, примірно, місяців 15; ти тримався тут? Га?

Хася (Шие). Так, тату! Мене тримає...

Мордхе. Моя Толце часто мені говорить: „Ти побачиш, божевільна твоя Хася знов прибіжить пішки до Карочикраку...“ Я знаю!.. Дивуватись Хасі!.. Ой я вже дістану повітання від Толце!

Хася. Знову тікати звідси! Ні, тату, перший раз це було мудро!.. Чому тікати, коли нещастя женеться за тобою.

Мордхе. Відвага дівчини!.. Таку дорогу пробігти пішки!.. Старий Герасименко мав собаку, так він нюхом впізнав дорогу за 300 — 400 верстов... Господи в небесах!.. Хоч би спідниця вподобалася Толце!

Хася. *(Сміється)*. Герасименкова собака впізнавала дорогу по нюху. *(Перестає шити. Поважено)*. Тату! Я по примітах впізнавала дорогу... Високі білі тополі... Там кривиця... млини... Доки сонце світило, я йшла і співала *(Замислившись)*... далі надійшла ніч... тьма йшла мені на зустріч... неначе чорним саваном все покрила... і стало так тихо... Тут мене обгорнув страх... мені здавалося, що з води пливають до мене русалки з зеленими руками... щось мимрить в лісі лісовик старий... в траві горять десь очі вогневі... Я йшла так тихо, що чула, як колоски щось полям говорили... як небо щось землі таємне говорило... а зірки миготіли й говорили: „Так... Так“... Моя тінь була така довга... Я боялася озирнутись... боялася я навіть плакати... лилися мої сльози в тиші... *(Замислюється)* Ха-ха-ха... Ні, вдруге я не кинусь в таку путь, я вже на правду тутешня і... *(шиє)* Розкажи мені краще ще раз, що поробляє Зейлігль! Він вже великий парубок, га? *(Скоренько шиє)*.

Мордхе. Ти його не впізнаєш. Хлопчина, щоб не наврочити, як огірочок... Бігає босий і не хоче ходити до хедеру... Ой, бідність моя!

Хася. А тітка Толце здорова?

Мордхе. Так, хвалити Бога, здорова... Не знаю лише, чому це у неї, не про тебе будь сказано, обидві ноги розпухли, як колоди, примірно... Говорять, що через те, що вона знову...

Хася. Уже знову? Відна тітка Толце! Ой, тату, що ти собі думаєш!.. *(Кінчає шитво)*. На, готово!.. Ну йди з Богом і уклонися там усім, усім.

Мордхе. Примірно, Хасю, Бог тебе не забуде, як ти нас не забуваєш... Бувай здорова! Колиб ти була сином, я б хоч розцілувався з тобою.

Хася. Заплющ очі, то не побачиш ріжниць. *(Цілує його)*. Іди з Богом. Ходім, я проведу тебе до воріт. Дивися, батьку, не загуби там нічого і уклонися всім *(ідуць)*.

(ФРЕЙДА відчиняє двері)

Фрейда. Що ти робиш? Хасю... Її зовсім нема... Така сила роботи, а вона, щоб вона згоріла... (*Переглядає білизну*). Треба буде переглянути білизну... Від цих старців станеться... Вона могла дати йому кілька полотняних сорочок...

(Увіходить ВОЛОДИМИР).

Володимир. Тут в кухні найкраще місце.. О! Мама тут... Ти не читай мені нотацій — я лише хотів сказати Асі, щоб вона почистила мені черевики... Де вона?

Фрейда. Дідько знає, куди вона провалилася! (*Сердито виходить*.)

Володимир. Ми йдемо сьогодні до театру. (*Оглядається*). Але тільки без брильянтової брошки... брошка вже більше до театру не піде. Поки все заспокоїться, сюди в золу... (*Ховає брошку в пічку. ХАСЯ увіходить і помічає це*). Так, брате: вкрадеш — будеш мати, захворієш — тебе гарно нагодують...

Хася. Що таке?

Володимир. Га?

Хася. Ви чогось потребуєте?

Володимир. Яке тобі діло до того, чого я потрібую? (*Засунув руки в кишені, співає: „ночі безумний“ і гордо виходить*).

Хася. (*Витягає з пічки брошку*). Що це, жарт? Хасю не втручайся в панські діла. (*Знов ховає*). Ой, батько поїхав, а я знов лишилася одна серед чужих. (*Зітхає, починає прасувати*). Там в Карочикраку тепер холодні, ясні зорі. Далеко, на другому березі ставка видно село... Церква біла... стовби диму несуться з коминів до неба. (*Прасує і тихо співає: „Чи я в лузі не колина була“*). Шарванок. Вона хутко утирає слези).

(Увіходить КАРОЛІНА).

Хася. (*Голосно, весело*). А гість! Панночка Кароліна...

Кароліна. Ось, Асю, випрасуєш мені мережево (*дає їй*) Марк купив льожку і ми усі йдемо до театру. Правда, Марк дуже гарний?

Хася. (*Прасує*) Єге, так говорять... Хиба я знаюся в цих справах!..

Кароліна. Ой, Ася! Ти знаєш, я одягну сукню, дуже декольтовану, В театрі я перехилилася через бар'єр льожи, ніби шукаю когось... Ой, такприємно, коли почувавеш, що мужчини дивляться... Чому це?

Хася. Значить ви до театру не ідете дивитися, ви йдете показувати... Коли ви стільки мрієте про мужчин, чому ви не йдете заміж? У вас же є жених.

Кароліна. Дуренька! Це одно, а заміж иньше. Тато не хоче дати приданого, доки у Марка не буде клієнтів, а Марк відтягає шлюб, поки не дадуть йому придане..

Хася. При чому тут клієнти? Коли люблять одно одного і хочуть побратися, то, ха-ха... беруть і женяться... ха-ха...

Кароліна. Ти дурна! що значить: „беруть і женяться“? Коли в придане дають 10.000 карбованців, то варто ждати. Ти може думаєш, що ми поженимося так, як женяться у вас в Карочикраку?

Хася. Та-а-к? А я гадала, що в Карочикраку женяться так само як і в Катеринославі. Ой, мені здається, що коли-б мене хтось любив, я-б збожеволіла!.. Я... я... Та куди нам!.. Як батько говорить: ой бідність, бідність!..

Кароліна. Брехунка!.. А наш Володимир? Ти гадаєш, Асю, я не розумію? Ти не знаєш, як Марк закоханий в мені? Тс-с... Ти знаєш... Я люблю одного росіянина, я училась з його сестрою в пансіоні.. Він служить в управі... Коли б ти бачила: мужчина, блондин... Його призвище — Ковбасин.

Хася. Ковбасин? Це походить від слова ковбаса? Ха-ха... Для чого ж вам одного любити, а за иньшого виходити заміж?

Кароліна. Дурепа! Ти ж чуєш, що він росіянин... Ми зустрічаємося часто в нарку. *(Тихо)* Ася! я повинна була обіцяти, що після шлюбу... Бачиш, я тобі все розкажую... А ти розкажи, як у вас з Володимиром. Ой, скільки дівчат його любили!.. Я так люблю, коли мені оповідають такі пригоди... *(Захоплено)* Як у тебе почалося з Володимиром? Га?

Хася. Звідки мені знати, коли мене при цьому не було?

Кароліна. Скажи правду... Ти уже йому належиш?

Хася. Всю правду? Так... Я йому належу... Я належу вам, тьоті, дяді; я ж пак ваша рідна наймичка. Навіщо ж вам ще питати?

Кароліна. Ой, ні, я не про це...

Хася. А, ви не про це? *(Плює на праску)*. Ну, так ви дуже помиляєтесь... *(Прасує)*.

Кароліна *(люто)*. Такої потайної, такої нещарої, такої замкнутої дівчини, як ти, я ще не бачила... Скажи лиш краще... Ти вивчила зазначене? Де твоя книжка?

Хася, Ой, Кароліно, не ображайтесь, у мене не було часу...

Кароліна *(вистягає з шуфляди столу книгу)*. Ну читай; нехай я послухаю...

Хася *(витирає фартушком губи)*. Ой *(Тяжко розбираючи читає)*: „Птичка... Божая... не... знає“...

Кароліна. Ти пам'ятаєш, я тобі поясняла з граматики, що якана фраза називається реченням, розумієш? Те, про що говориться в реченні, називається „подлежащее“, те, що говориться про „подлежащее“, називається „сказуемое“. Наприклад ти говориш: „птичка не знає“, так „птичка“ буде „подлежащее“, а „не знає“ — „сказуемое“. Розумієш? Ну, наприклад, я кажу: „Ася прасує“... Де „подлежащее“?..

Хася *(в затрудненню)*. Гм... „подлежащее“?.. Е... мабуть... птичка...

Кароліна. Іди геть, дурна! *(кидає в неї книжку)*. Такої порожньої голови я ще не бачила... Випрасуй мені мережево... Карочикрак... *(виходить)*.

Хася. Частина речення, котру говорять, і частина речення, про котру говорять — ну й розбери, що вона чим хоче сказати. *(Прасує мережево)*.

Трахтенберг *(за лаштунками)*. Ёй, Хасю, почисть мої черевики.

Володимир *(так саме)*. Татові черевики і мої також. *(кидає в кухню черевики, за ними летить ще пара. Чути, як Володимир співає: „Ночі безумні“)*.

Хася *(бере черевики)*. Ось річ, котру говорять і про котру говорять *(бере щітку, мастику і чистить)*.

Фрейда *(за лаштунками з протилежного боку)*. Хася! Куди ти запроторила щітку до убрання?

Хася. Всі пороскидають, а моя голова винна. Усе їм потрібно одразу, а рушити з місця ніхто не хоче. Шш.. *(підморгує)*. Навмисно прикинуся, що не чую... *(чистить черевики)*.

(Увіходять МАРК, пишно одягнений, зі щіткою в руках, за хвилину КАРОЛІНА тихенько відчиняє двері).

Марк. Ёй ти! почисть мені убрання, щоб порошок не залишилося... *(вона бере щітку і чистить йому убрання)*. Коли ти стоїш так близько, хочеться тебе обняти... *(обіймає її; Хася виривається)*.

Хася. Цього ще мало, що вам хочеться мене обняти; а може мені не хочеться? Запиталиб мене про це?

Марк. Питати? Питати? Що ти, панночка? Ти не більше, як паймичка, а паймична не може мати довгого язика. Хочеш на віки лишитися мужичкою?

(Увiходить КАРОЛІНА).

Кароліна. Що це тут? Ти!.. позапинай мені черевик (Хася стає на коліна і запинає) Що таке?

Хася. Нічого!.. Вони говорять, що я мужичка.

Марк. Всі вони занадто ліберальні з нею, через те вона така брутальна. Люблю я цей лібералізм!.. (виходить).

Кароліна. Що тут було?.. Дивись, як вона стиснула мені ногу, чортяка б тебе вхопив! (боляче щипає її за руку).

Хася Ой! (Кароліна виходить. Хася потирає рукою те місце, яке Кароліна ущипнула). Опе значить ущипнути від усього серця. Ну-ну! Чи тітка Толпе моглаб так ущипнути? Ні, так щипатися можна лише тоді, коли навчають граматики.. Це є слово, котре говорять і про котре говорять... Ша... гість.

(Увiходить ТРАХТЕНБЕРГ в гарних пантофлях, парадно одягнений, на ший медаль).

Трахтенберг. Ти ще не почистила моїх черевиків? Е! я бачу у тебе багато праці! Я люблю бути ліберальним з челяддю. Мій принцип такий: всі люди — (бере свої черевики, щітку і чистить).

Хася Що це ви хочете робити? Madame ще..

Трахтенберг. Дами одягаються, тепер безпечно, так! (чистить). Хе-хе! Коли б в комерційному клубі знали, що Юлій Володимирович Трахтенберг робить таку брудну роботу... Але дарма... Філантропія перш над усе... Філантропія з комерцією зв'язані, як палець з пальцем (чистить). Одна параллель...

Хася. Філантропія! Не дивлячись на це, ви бідному татові не дали грошей.

Трахтенберг. Комерційна людина не дає грошей без практичного інтересу... Наприклад, давав я гроші на освіту — у мене є медаль... Люди знають... У газетах пишуть...

Хася (показує пальцем на небо). Ну, а коли Він там знає — цього вам мало?

Трахтенберг. Хто? Бог? Ха-ха... Бог не для цивілізованих людей...

Хася. Коли ви не вірите в Бога, то чому ви в Судний день ходили до синагоги?

Трахтенберг. Ти дурна... По-перше, Судний день це не жарт. Я вірю таки в Бога, тільки раз на рік, так... По друге: до якої синагоги я пішов? Хе... до головної синагоги! І це не тільки для Бога. Комерційна людина повинна дбати також і про людей... Ти проста дівчина, і не

можеш зрозуміти такого принципу. Ти кажеш гроші... Так легко грошей не дають... ось... колиб ти попросила у мене грошей, тобі я дав би...

(Увіходить тихо ФРЕЙДА, її не помічають).

Хася. А ви ж говорите, що так легко грошей не дають?

Трахтенберг *(солодко)*. Тобі, так... *(захоплено)*. Хася! Тобі, так, щоб ніхто не знав...

Хася. Ви ж так сами говорили, що коли вже давати, то нехай хоч люди знають...

Фрейда. За що це ти хочеш дати їй грошей? га? *(він перелякався)*. Ти, старий гриководнику! Ти знов починаєш? Чого ти тримаєш кицьку в руках? *(Приглядається)*.

Трахтенберг. Яку кицьку? Це щітка...

Фрейда. Щітка? *(видирає у нього черевик і щітку і кидає в Хасю)*. Ти не можеш почистити черевиків? Ти розп'ятуєш тут, мерзота! *(Боляче ударила її. Хася закриває від фартухом і плаче)*.

Трахтенберг. В таких справах нема більшої параллелі... як жінщина.

Фрейда. Юлій! Це тобі не Дашка і не Машка: вона живіська дитина, бідна сирітка, і за неї я обом вам очі повидираю.

Трахтенберг. Я знаю, ти зараз хвилюєшся, але я клянуся тобі моїм словом честі... це так само, як тобі щітка здалася за кицьку. Скажи краще, чи зажила сьогодні пілюлі? Ти цілком дитина в медицині... А потім зле себе почуваш... Ви певно, будете ще три години збиратися? Жіночі параллелі... Я піду поки що... Дочитаю газету... *(Виходить)*.

Фрейда. Так багато ще є прасувати, а вона б'ється тут головою об стіну! Ти, шмарката! Чого нюні розпустила? *(Хася витирає фартухом сльози)*. Диви, як вона маніжить, донечка моя єдина! Коли б я не вчила і не стежила за тобою, що з тебе вийшло б?

Хася. Так тьотю, вчите мене. Хіба я перечу в цьому. *(Береться за прасування)*.

Фрейда. Чи вмів би ти так працювати і все зробити, коли б не я? *(Виходить)*.

Хася. Не боляче, але так прикро, ой!... *(Припадає до столу й плаче. Нараз підводить голову з хитрою усмішкою і сміється)* Ха-ха... Я згадала, яке смішне обличчя було у старого... А очі його!.. Точнісінько такі ж, як у корови, коли її доять, ха-ха... *(прасує)*.

Кароліна (*кричить зі свого покою*). Мамо! Куди ти поділа мою брильянтову брошку? Я її шукаю, але ніяк не знайду. (*Чутно галас і шарванок*).

Хася (*перелякано*). Ой! Я не знаю чому в мене віби урвалося серце. (*Чути, як Володимир грає на п'янино і співає: "Ночі безумня"*).

(Вбігає КАРОЛІНА в декольтованій сукні, і важко дихає)..

Кароліна. Скажи, ти не бачила моєї брошки? (*шукає*). Диви, як вона спокійно стоїть! Тобі руки й ноги відняло, чи що? Не можеш пошукати?

Хася. Скажіть мені, де шукате, я пошукаю (*прасує старанно*).

Кароліна. Вона спокійна, їй це легко дісталось. (*Шукає по всіх кутках*).

(Виходить.—ВОЛОДИМИР співає).

Хася. Вона це працею здобула. Гм. А він співає. Підбадьорує себе.

Фрейда (*за лаштунками*). Що це значить, нема брошки? Що це забавки?

Хася. Ой! Моя смерть, знову йде сюди. (*Прасує*).

(Увіходить ФРЕЙДА й вишпигуюче дивиться на Хасю).

Фрейда (*спокійно*). Скажи по мені Хасю, ти не бачила Каролініної брошки? Це не жарт... Брошка коштує 225 рублів... А? Чула щось подібного, як у воду впала.

(Увіходить КАРОЛІНА).

Кароліна. Ціле помешкання перекинула — нема. Це вже новина якась...

Фрейда. Хася, чого ти мовчиш? Я ж прецінь тебе питаю! Подивись лише ти на неї... Не подобається мені її вигляд... Ти не бачила брошки?

Хася. Тьютю, для чого ви мене питаєте? Навіщо мені брошка!

Фрейда. Ти маєш якийсь чудний вигляд...

Кароліна Я кажу їй: пропала брошка, ну хоч би тобі вона з місця рушила!

Фрейда (*гостро*). Лише пів години перед тим я тримала брошку в своїх власних руках... Я сама виїняла всі дороговці, коли Марк сказав, що ми підемо до театру. Га? Я не розумію твоєї мовчанки.

(Увіходить ТРАХТЕНБЕРГ лютий).

Трахтенберг. Ну що? Нема? Як я жид, хороша параллель! Заплатено 225 рублів. Скандаль!

Фрейда. Хася, тут не було чужих!..

Трахтенберг. Кожна комерційна людина зараз же зрозуміє, що це робота когось з домових!

Фрейда. Не провалилась же брошка крізь землю! Ти не знаєш? Ти! Вона мовчить! Як вам подобається її мовчанка?

Трахтенберг. Дійсно, що значить — мовчати? Ти таки наймичка, але навіть теж повинна мати принципи!.. Завжди казав я: чужий краще свого! Вона тут в домі зо всіма приятель!..

Фрейда. А ну, подивіться у неї в скрині. Де ключ?

Хася. Вона не замкнена...

(Трахтенберг і Кароліна шукають в скрині і перетрушують багато українських убрань).

Фрейда. Ні з цього, ні з того не може річ пропасти. Нікого з чужих не було... лише ти!.. Скажи краще правду, бо, клянуся тобі, я не випущу тебе живою з моїх рук. Ти мені не чужа; красти? Я не допущу, щоб дочка моєї сестри зробилася злодійкою! Я краще в'ю тебе!..

Трахтенберг. Фрейдо, добром все можна дізнатися!.. Я завжди добрий. Правда, Хасю, я завжди добрий?

Хася. Так, ви добрий...

Трахтенберг. Ну, так віддай брошку...

Хася. Я не брала і я не віддам...

Фрейда. Хтож взяв, мерзого, ти! Хто? Тут не було чужих (*штовхає її і шукає у неї в кишенях*).

Кароліна. Оі, мамо, послухай, може бути, вона віддала своєму батькові, цьому жебракові! Я пригадала, коли я раніш зазираюла сюди, вона злякалася й сховала щось. (*До Хасі*) Чи може це не правда?

Трахтенберг. Ці старці завжди такі: коли вони не можуть вилоскувати, вони сами беруть.. Ог так завжди з родичами... Зараз вони свати в домі...

Фрейда. Мотюві жебракові? Візником його можна булоб ще дігнати; але хто зна, куди він пішов.

Хася. Мотю жебрак пішов до Мандриковки.

Фрейда (*до дверей*). Марку! Будьте ласкаві, беріть зараз же візника... Вд доженете М'рдже в Мандриківці. Брошка напевно в нього... Візьміть з собою Володимира...

Володимир (*з другого покою*). Дуже потрібно... Я не поїду, (*Співає „Ночі безумня“*).

Фрейда (*зачиняє двері*). Ти бачиш, твого батька зараз привезуть, признайся краще, скажи правду.

Хася. Тьотю, я кажу правду, нема мені в чому признаватися.

Фрейда. Твоя подяка гарна, нічого сказати! Витягнули тебе з багна, зробили людиною... а ти крадеш брошку!..

Хася. Тьотю! Я не крада, але як що ви мені не ймете віри, то я ж нічим не можу допомогти.

Фрейда. Ша!.. знаєш що? Я не буду тебе ні бити, ні лаяти... Я повірю тобі!.. Заприсягнися, і нехай твоя безталанна мати, там, на тому світі, буде свідкою, що ти не знаєш, де брошка, тоді я повірю тобі!..

Хася. Ні не буду я присягатися, що я не знаю.

Фрейда. Ти не заприсягнеш, що не знаєш? Значить ти знаєш!

Кароліна. Вона знає!.. Щоб мені так Бог здоров'я дав, вона знає!..

Трахтенберг. Ти не знаєш, хто такий Трахтенберг! Я напишу пару слів поліцмейстерові, так ти згнеш в острові!.. Які вони розбещені, оскільки вони зупсуті!.. Скандаль!..

Фрейда. Е, як що так, вона в мене зараз заговорить... Мусью! А ну вийди звідси... (*Виштовхує Трахтенберга*). Вона заговорить в мене!..

Трахтенберг (*тихо*). Тільки не через край, не забувай, історія з Сонькою коштувала добрих пару сот... Можна дозволити собі!.. Лише з певним принципом!..

Фрейда. Чого мені боятися? Вона мені не чужа... Я їй замість матері!.. Я повинна вчити її. (*Замикає двері*). Красти! не доживе вона!..

Кароліна. Хасю! Скажи краще зараз же всю правду.

Фрейда. О, вона скаже зараз усю правду. Брошка варта 225 рублів! Іди сюди! Ти зараз заговориш у мене! (*Тягне її*) Прив'язати її за її власні коси до ліжка... так вона заговорить! Кароліно! допоможи мені! О-о, ти зараз заговориш у мене.

(Фрейда і Кароліна тягнуть Хасю, прив'язують її за волосся до залізних ґратів ліжка).

Хася (*бореться*). Що ви хочете зробити? Ой болять мені!..

Фрейда. Кароліно! Держи її за руки, не відпускай!.. А, тобі болять!.. Де брошка?..

Хася. Ой, тьотю, мені голова розривається!.. Я не брала!.. В цілм житті не крада!.. Благаю вас!.. (*Нараз згіню*) Зараз же відв'яжіть мене, відв'яжіть!..

Фрейда. Я не відв'яжу!.. скажи, де брошка!..

Хася. Я не скажу того, чого не повинна казати!..

Фрейда. Ти чуєш? Ну, так ти вже скажеш! Ти вже скажеш!..

Х а с я. Ні, не скажу!

Ф р е й д а. Ну, це ми побачим!..

Х а с я. Так, ви побачите! Коли я сказала ні, я не скажу...

Ф р е й д а (*тупнувши ногою кричить*). Скажи, де брошка? (*Хася мовчить*). Де брошка? Де брошка, питаю?

Х а с я. (*Хася довго мовчить, нараз починає несамовито кричати*) Мамо, мамо! рятуй, голова моя, голова моя. (*Фрейда і Кароліна перелякалися*).

Володимир (*стукає в двері*). Що ви там робите! Відчиніть зраз же! Мамо! відчини!.. Я виломаю двері! (*Міцно стукає*). Ви там збожеволіли?

Трахтенберг (*за дверима*). Ну досить! Хочем зроби скандал... скандал на ціле місто?

Володимир (*стукає*). Мамо! Ти підеш за це на Сибір: до арештантських рот!

Ф р е й д а. Відчини двері, Кароліно! (*Кароліна відчиняє двері, Фрейда одягує Хасю*). Всюду він втручається, синочок мій! (*Тяжко дихає, Хася тихо плаче*). Шарлатан!

Володимир. Ти знаєш, що тобі належить за таку нотацію?

Ф р е й д а. Ой, я повинна все це зносити! Це сім'я!.. Я цього не переживу! Ой! (*Падає на крісло і кричить істерично*).

Трахтенберг. Фрейдо, Бог з тобою! Варто хвилюватися з-за якоїсь дрібноти... Де її пілюлі? (*веде її*). Все вона бере близько до серця..

Кароліна. Через якусь... повинна бідна мама терпіти... (*Кароліна й Трахтенберг виводять Фрейду*).

Володимир. (*Ходить схвилюваний і з одчаєм рве собі волосся*). Чортяка б мене забрав! Ну піди, будь мудрим і знай раніш, що потім буде! (*Зі співчуттям дивиться на Хасю*). Асю! вони тебе дуже били? (*Бере її коси і говорить тепло*) Асю! мене це так мучить, я не можу тобі це вимовити. Асю, бідна. (*Підносить її коси до уст і плаче*).

Х а с я. Коли вам це боляче, то мені добре. (*Утирає сльози*).

Володимир. Вони можуть говорити, що захочуть, я віколи нічому поганому про тебе не повірю..

Х а с я (*сміється*). Ні! Ха-ха-ха!.. Ви добрий!

Володимир. Я можу записягнути, що колоб ти знала, де брошка, то зараз би сказала...

Х а с я. Та-ак... Коли б я знала, то сказала б... ось в цьому ви помиляєтеся. Ось брошка, в попелі (*витягає брошку*).. Візьміть її краще звідси.. Це дійсно, сьогодні мені й го-

лова пригодилася! До цього часу я не знала, навіщо мені голова потрібна... Ну, ну...

Володимир (*розтерпано*). Вони ніколи не дають мені грошей, скільки я потребую... ні шеляга в кешені... Ну яй... Ой, Хасю! ти знала, ти терпіла і мовчала... Ася! Ася! (*Павза*).

Хася. Ха-ха-ха! Ой, дурненький Вельвеле! Як би ти крав що дня...

(Гомін. Увіходить МОРДХЕ, за ним МАРК з тлумком Мордхе в руках).

Мордхе. Примірно, коли б у мене був зараз мій паспорт, я навчив би вас за це. Мене не беруть, примірно, як якогось...

Марк. Бачите, я його спакував і привіз!.. Я тягнув його, як чорт меламеда. Де вони всі?

Володимир. Я пришлю їх зараз (*виходить*).

Мордхе. Я спізнюся там на підводи... Чого це він причипився (*показує на Марка*). Хасю! ти не знаєш? Ой, бідність, бідність! За що? Що це таке?

Хася. Ти не знаєш, що це таке? Богаті люди це чипляють на себе, а до бідних за це чипляються. Це називається дорогоцінності..

Увіходить ФРЕЙДА, голова в неї завязана серветкою, за нею КАРОЛІНА й ВОЛОДИМИР).

Марк. Він тут з річами... *Corpus delicti*... Це буде моїм першим кримінальним досвідом...

Фрейда. А-а, Моте, ти тут! Скажи лише, тобі твоя Хася не давала ніяких річей? Правду, тільки правду!

Мордхе. Річі? Хм... Примірно, окрім цих штанів і спідниць, яку ти мені подарувала... Хасю!.. Я повинен сказати правду, я не хочу тайти... Тут визнайдете... У мене все ціле. (*Показує на мішок з річами, всі радіють*).

Фрейда. Бачиш? Я знала, Мотю зараз признається. (*Вона шукає в річах*).

Кароліна. Я сама своїми очима бачила..

Марк. Коли я привіз його зо всіма річами, то хіба у нього є иньший вихід?

Мордхе. Направду, не буду тайти, не дай Боже.. воно тут, тут... Платтячко Соселе тут, еге! Тут платтячко!

Фрейда (*знісно*). Платтячко, шматтячко! Де брошка?

Мордхе. Га? Примірно, що це таке?

ТРАХТЕНБЕРГ кричить зі свого покою „брошка, брошка, брошка“ (*збігає*).

Трахтенберг. Шо ви скажете на такий випадок? Брошка лежить у мене на столі під газетою. Це точнісінько, як читаєш газетну хроніку.

Кароліна. Це тільки що підкинуто, яка подлість!..
Марк. Коли Хася тут, вона не могла підкинути, це її „alibi“. Тепер же, як не вона, то хтось иньший: хто ж цей иньший!

Фрейда (*Глянувши сердито на Володимира*). А я знаю! Я сама її поклати і забула. (*Тихо до Володимира*) Зачекай, шарлатане! (*Голосно*) Голова! Забула і подумала, що її вкрадено..

Мордхе. Що? Примірно, я бачу, мене запідозрено в крадіжці? Ой фе, мене це ображає...

Трахтенберг. Буває!.. Але, Мордхе, не забувай головний принцип — це гуманність...

Фрейда. А мені здалося... Ну, Хасю! Ти вже дістанеш від мене добрий подарунок! Побачиш!

Хася (*весело*). Подарунок? Чого ж мені ще бракує? Ой чи не захолюнули мої залізка? (*Віжить до печи, бере залізко і сміючись співає: „Ой за того Петруся біла мене матуся“*. Кисає Володимиру. *Всі сміються*).

Фрейда. Це не дівчина, а диявол. (*Володимир з захопленням дивиться на Хасю*).

Хася. Ха-ха-ха... Я пригадала, коли батько привіз мене сюди... Як я бігла за ним і кричала: „тату, візьми мене до дому!.. Я не хочу тут лишатися; вони мені недовподоби. Я боюся їх! „Я була тоді ще невченою. Тепер я не біжу за батьком, я не боюся лишатися тут і всі мені подобаються... Тітка вчить мене бути людиною!.. Кароліна навчає мене про річ, котру говорять і про річ... про яку говорять; у дядька є принцип: я не знаю, що це таке, але, напевно, не погана річ. Рідня! Тільки іноді болять від них голова... (*До батька*) Ти, розбійник з Карочикраку! Чого ти так стоїш? (*Удаючи його*) „Як, примірно, я бачу мене запідозрено в крадіжці. Ой, фе, мене це ображає; я не буду тайти... Платтячко Соселе“... (*Всі сміються. Удаючи Фрейду*), „Платтячко, шматтячко!.. де брошка?“ (*Всі сміються. Удаючи Трахтенберга*) „Брошка з параллеллю на мойому столі під газетою“... „Ха-ха-ха!.. Ой бідність, бідність“...

Всі сміються; особливо Мордхе, низиуючи плечима, показує рукою на Хасю і сміється).

ЗАВІСА.

ДІЯ ІІІ.

Салон, той же, що і в І акті. Прибавилося багато квітів в вазонах. На столі горить лампа. ВОЛОДИМИР лежить на софі і співає: „Ночі безумня“. Кілька хвилин пізніше увиходить ХАСЯ в гарнім українським убранні; в волоссях стрічки. Тихо зупиняється. Володимир її не помічає.

Володимир. Гей, Асю! де ти! Ку-ку...

Хася. Я тут... Ой мені соромно дивитися вам в вічі...

Володимир. Диви, як вона одяглася українкою...

Ах, як красиво. Наблизся лиш до мене...

Хася (*тихо, соромливо*) Іду, йду...

Володимир (*коло неї*). Люба ти моя? Інша на твійому місці міркувала б і плакала тепер, а ти нічого...

Хася. Ті, що бояться горя, міркують і плачуть... Такі, як я, — мовчать... Розкажи лиш мені краще, як це тобі впало в голову повернути з театру?

Володимир. По-перше: всі були дуже нудні, а мама читала мені нотації. Вона тепер мене їстиме до самої смерти. Ой, Хасю, не має на світі нічого гіршого, як нотації. Але, найголовніше: мене дуже тягнуло сюди, до тебе. Я зупинив карету й сказав: „я не хочу до театру, я сердитий“; я так біг до дому, що мало не повалив з ніг пані з дитиною.

Хася. Гм. Раптом я так вподобалася тобі! а раніш ти не хотів навіть помічати мене... Що ж, я не досить гарна для тебе?

Володимир. Дуренька! Ти красивіша і ласіша за всіх наших шляхетних панночок; я не міг порівняти тебе до інших наймичок... І ти знавш, я трохи побоювався тебе. Ти здавалася мені занадто розумною і, до того, я боявся, що ти будеш читати мені нотації... А краса!.. Е!.. Я був уже раз закохався в рябу хористку з оперетки. Ха-ха! Ти знавш, вона була так закохана в мене, що струїлася, коли я покинув її. Вона взяла фосфор, і сірку від сірників, розвела в воді й випила.

Хася (*перелляно*). Вона померла?

Володимир. Ш-ш!.. Не лякайся! Вона не померла: вона вжила замало сірників...

Хася. Від сірників можна померти? Я цього не знала (*замислюється*).

Володимир. Ой, коли ти глянула на мене сьогодні своїми заплаканими очима і сказала, „коли вам це боляче,

то мені дуже добре“... Ой ой-ой. *(палко обіймає її і притискує її до себе)*.

Х а с я. Ах, як це гарно, коли тебе хтось любить... Хотілаб лише я знати, як довго можна таке почувати, і чи суть на світі такі щасливі, що почувують таке довго, ціле життя?

В о л о д и м и р. Асю! скажи правду, давно я тобі до вподоби?

Х а с я. Ще на селі думала я про тебе. А коли приїхала сюди... я не знаю чому... я вся тремтіла, коли зачинала говорити про тебе. Але зараз же я зрозуміла, що ти будеш моїм лихом, моїм горем, і я дала собі слово стерегтися тебе, як смерті. Я все мислила, що ти будеш чеплятися до мене, як інші. А ти — нічого. Я ждала: потім мені стало прикро. Потім я плакала кілька разів зтиха. Так, плакала... чому я така нещаслива, що коли я хочу, щоб нещастя прийшло, так ні... я... Ну *(соромливо)* нарешті нещастя прийшло і я щаслива, правда... мені так гарно тепер, що... мені хочеться побути трошки на селі. Бачиш, оце ставок *(показує на стрічку)*. А оце *(показує на квітки)* дерева навколо. А оце *(показує на фотель)* величезний камінь коло ставка: ми сядемо коло ставка під деревом і будемо тихо розмовляти. Підожди я прикрутю лампу, і вам буде світити місяць *(відчиняє вікно)*. Іди до мене. *(Він сідає коло неї)*. Сиди й мовчи. *(Обидва сидять тихо. Павза. Світить місяць. Потім чути далеко, далеко хор: „Нелюбимо наше море“*)*. Вони сидять тихо, поки хор змовкає).

Х а с я. Ах, як красиво... Хто це?

В о л о д и м и р. Певно товариство на Дніпрі! Можливо на човні. *(Павза)*.

Х а с я. Іноді часто я заплющую очі і бачу велике море, на морі корабель. Коли я бачу, що корабель запливає далеко, далеко і зникає, у мене болить серце і я гадаю, куди він пливе і кого він везе? Ми будемо мовчки сидіти коло ставка аж поки розвидниться. Ранесенько почнуть пташки серед дерев співати. Ще є багато пташок, зіма ще далеко! Правда гарно пташкам? Нема у них ні наймичок, ні тіток. А коли вони люблять одо одного, вони не бояться того, що далі буде... Ш-ш... Не говори... Обійми мене... Сиди й мовчи... Ха-ха!.. Я пригадала: „птичка не знаєт“... „річ, котру говорять і про котру говорять“... ти знаєш граматику?

*) Тут і краще і більш підходить до правди (акція відбувається в Катеринославі) співати пісню „Рече та стогне Дніпр широкій...
Прим. перевел дача.

Володимир. Оскільки ж, оскільки ти знала перед тим, як почала учитись.

Хася. Небільш? Коли так, то обійми мене і сиди тихо... Володимир. О, цю граматику я знаю добре. *(Обіймає її)*.

Хася *(в замисленні)*. О, коли б час зупинився і сьогодні, ну хоч тільки сьогодні не йшов би далі! Потім... коли знов почнеться моє бідолашне життя... Нехай би я тобі мала хоч про що згадувати... Шш... не говори... *(Знову чути хор ще далі. Нараз забренів легенько дзвінок коло парадних дверей; обидва переполохані зриваються з місць)*. Чуєш? Уже! Поможи мені прабрати *(порядкує)*. Це був... щось дуже легенький дзвінок. *(Метушиться і прибирає)*.

Володимир *(допомагаючи їй)*. Щ, се так рано сьогодні! Лише одинадцята година. *(Різкий звінок)*. Це вони!..

Хася. Піді відчини двері. *(Володимир виходить)*. Тепер дерева на місце *(ставить квітки на попередні місця)*. Камінь на своє місце. Тепер лямпу *(хоче підтягнути вогонь в лямпі; несподівано лямпа гасне. Робиться зовсім темно)*. Ось мавш... Зовсім згасила... Тут були десь сірники... *(шукає)*. Гм... Я не знала, що сірниками можна отруїтися... *(шукає)*: Боже мій!..

(Увиходить МОРДХЕ з мішком, за ним ВОЛОДИМИР. Хася не бачить їх).

Володимир. Чому це тут так темно? Приїхав !!

Хася. Ну, що ви скажете... Ненароком згасила лямпу... Може ви маєте сірники, Володимире? *(Тихо)* Я не можу відшукати сірники, у мене все з рук валиться від страху. *(Володимир світить лямпу, Хася бачить Мордхе)*. А, це лише ти! Ой бідність, бідність, ти на смерть перелякав мене... Примірно, як ти попав сюди? Ха-ха-ха!..

Мордхе. Ти смієшся? А в мене ноги розсудили і розбухли... Коли, примірно, вони рахували мене злодієм — вони везли мене в фіякрі. Коли виявилось, що я не злодій, так іди пішки!.. Хороший шматок дороги... Що це жарт? Тягнутися до Мандриковки. Я прийшов, підвод нема вже... Ну, ну, я тоді, як наш пра-прадід Яків, узяв ноги на плечі і назад! А тут ще чобіт скривився і муляє кісточку. Прямісенько, як твій батько говорить: людина повинна мати прищик. Це... так... ой!.. *(Стопився за ногу)*.

Володимир. Ви хочете сказати: "людина повинна мати принцип. *(Володимир й Хася сміються)*.

Мордхе. Ну, так... Як я бачу, твоєї фамілії нема дома?.. Ой, мої ноги!.. Ось тобі й конячка... Шкляр... На підводи запізнився. Толце збожеволів і матиме радію... Ой, бідність, бідність...

Х а с я. Ходімо, тату, до кухні, ти відпочинеш там... Володимир, До кухні? Е ні, братику, ми сьогодні гості в салоні! Реб Мордхе! Вам болять ноги? Геть чоботи. *(Стягає з Мордхе чоботи так енергійно, що той мало не плає)*. Де це пантофлі добродія Трахтенберга з параллелю? *(Приносить пантофлі Трахтенберга)*. Одягніть. Я хочу сьогодні тут все перекинути до гори ногами. Реб Мордхе! Це вирішено — я женюся. *(Мордхе одягає пантофлі)*.

Х а с я. Тату! він не оженився, а я дам тобі пораду: не лізь ти бідними ногами в пантофлі богача.

Мордхе. Примірно, Вельвеле, колиб тобі намуляло так ногу, — то ти не думав би про шлюб... Ой, гвалт!.. Що богач дозволяє собі! Ноги ніби то в холодній сметані!.. Як називаються оді постолі?.. А що таке параллель?

Х а с я. О, тату, ви вже також хочете цивілізуватись?.. Ха-ха-ха!..

Володимир. Це не постолі, а пантофлі... А параллель... Е! я гадаю, тато й сам не знає що це таке... Зачекайте, я тут зроблю зараз правдиву ілюмінацію. За світу усі канделябри *(запалює усі свічки)*. Реб Мордхе! на злість усім... я оженився.

Мордхе. Чортяка зробив тобі на злість — оженися і зроби на злість чортяці... Ногам так легко, що хочеться бриватись...

Володимир. Ви гадаєте, з Асі буде нездатна жінка?..

Мордхе. Ой, Хасю! я ще з самого ранку нічого в роті не мав... Як ти гадаєш про це... щоб погризти чогось? Вони, певно, мають якусь вечерю? га?..

Х а с я. Ї холодна курка, але її замкнено до буфету. Ходім до кухні, я пошукаю...

Володимир. Дядю Мордхе! ви хочете погризти? Я зломаю замок в буфеті... Там є хороші річч і горілка... Сьогодні це наше — я женюся... Мамо! ти читаєш мені нотації — ось тобі весілля. *(Виходить)*.

Х а с я, Тату! не треба... не пускай його... сьогодні вже було тут досить... *(затуляє сид руками)*. Досить... завнадто...

Мордхе. А що було тут? Щоб я захворів, коли я розумію всю одю історію... Спізнився на підводу... Діставу вже від Толце!.. Ой, моя бідність!..

Увійходять ВОЛОДИМИР з тацею; на таці ріжманітні пляшки, пряники, курка, шклянки).

Володимир. Ви бачите? Попівка, вишнівка... Весілля так весілля.

Мордхе. Ну, так таки і весілля... Гарна горілка, га? Ой підводи від'їхали, таке горе!.. У мене замирає серце від голоду...

Володимир. Ну, реб Мордхе! лехаїм *(обидва п'ють)*. Вони хотять, щоб я оженився з багатого і зробився господарем, а я візьму і навілість оженися з вашою Асею.

Мордхе. Ну! Це таки горілка! Я лише понюхав і у мене дихання спенилося.

Володимир. Не треба нюхати, треба пити, *(наливає. Обидва п'ють)*. Дядю, Мордхе! весілля, так весілля!.. Ле-хаїм *(обидва п'ють)*. Не думайте що це жарт: я беру вашу Хасю!

Мордхе. Що це значить, ти береш? Коли беруть, то б'ють по руках. Ви такі багаті, такі поважні, але, при-мірно, навіщо мені зять — татарин?

Хася. Тату! Володимире! Послухайте мене і підіть виспіться перед весіллям, як хороші свати. А я тут ху-тенько приберу, бо як що вони прийдуть і застигнуть нас тут, то вони нам улаштують весілля без музикантів і співів... Обидва добре смикнули!.. Ха-ха-ха! Дивіться, як він ту-потить ногами, ха-ха-ха...

Володимир. „Мамо!“ — скажу я — „кінець по-таціям, маю за честь запросити вас на мій шлюб. Ага!“

Мордхе. Примірно, моя Хася дівчина... щоб я такий гарний рік мав... Ой, мене розігріло, як в добре свято. *(хоче пройти по кімнаті; він п'яний)*. Діти! Я радий, що цілої вашої фамілії немає дома *(смієся)*: Ті-ді-дом, ті-ді-дом, ой, хі-хі-хі...

Володимир *(підхоплює)*. Ді-ді-дом... *(Обіймаються)*. Ось такої жінки мені потрібно, а не сороки на пружинах. *(Обидва співають)*: Ді-ді-дом...

Хася. Ха-ха-ха!.. Це й справді гарно!.. Я люблю, коли веселяться *(весело співає)*:

„Гоп, кума, не журись,
Сюди туди повернись,
От тавечки сноком боком,
Перед моїм карим оком“.

Володимир танцює під її спів гопака, Мордхе танцює окремо. *(Різкий дзвінок)*. Ой горе мені, вони йдуть...

Володимир. Ша, дурненька! Чого ти злякалася? *(наливає горілки)*.

Хася. Я біжу одімнути двері *(дзвінок)*. Тату, забери свої чоботи.. Володимире! Поховай хоч пляшки, *(біжить до дверей)* кого, кого, а нареченну зараз запрянуть. *(Вибігає. Мордхе добродушно приспівує „Ді-ді-дом“... Володимир співає)*.

Фрейда *(сердито у сніж)*. Що це в тебе за іллюмі-нація, га?

Увійходять ФРЕЙДА і ТРАХТЕНБЕРГ, за нею КАРОЛІНА і МАРК, за ними ХАСЯ.

Мордхе (*перелякався, бере свої чоботи в обидві руки, випростовується й змовкає.*)

Кароліна. Мамо, подивися, що тут робиться в салі-ні! Таке безчинство! Таке зухвальство! Дивися, як вона причепурилася! А! Я розумію, чому він так спішив до-дому!..

Фрейда. Пляшки з буфету!.. Цілісеньку курку з'їли! Ну, добродію Трахтенберг, що ти скажеш? Я тебе питаю, що ти скажеш?

Трахтенберг. Цей жебрак в моїх пантофлях!.. Вони тут зруйнували ціле помешкання. Скандаль!..

Мордхе (*відштовхує від себе Хасю, що хоче його від-вести*). Геть! Пріч від мене! Я сам тепер — Моте — мо-лодець!

Фрейда (*плаксивим тоном*). Убийте мене, я не можу зрозуміти, що тут коїться, хоч голову зітніть мені, не зро-зумію!

Володимир. Мамо! Досить нотацій! я хочу оже-нитися!..

Фрейда. Я цього не переживу! Заберіть його звідси! Він виправляється з кожним днем!..

Трахтенберг. Фрейдо! заспокойся! Кароліно! де її пілюлі? Тут потрібно поступовання комерційної людини!..

Мордхе. Ти скажи мені проще, хто злодій (*кричить*). Хто це злодій? га? Примірно Господь тобі допоміг!.. Але хто злодій? Раніш ти був Іойле — дурень, а тепер ти правдивий „я тобі покажу“ та ще з „прищиком“!.. Мені не потрібно зятя, котрий навіть не знає, яку молитву чи-тати, коли на небі веселка! Недотепа, такий же, як і його батько!.. Тільки нічого, як говорять!.. гроші брати можна навіть від безбатченків!.. що тут говорити!.. Ой, бідність, бідність!..

Фрейда. Що тут робиться! Чи це в моїм домі? Чому не виженуть цього жебрака!..

Трахтенберг. Ні, ні!.. Скандаль!.. На цілий Кате-ринослав!..

Володимир. Ви боїтеся скандалю? Я візьму завтра візника і поїду з моєю нареченою по цілому місту!..

Фрейда. Вдруге ти відзначаєшся сьогодні! Розбій-ник! Каторжник! Зажди, я тобі улаштую весілля!

Володимир. Асю! чому ти повісила голову? Моя наречена може дивитися кожному просто в вічі.

Кароліна (*плаче*). Він нас компромітує! Наш дім, наше ім'я!..

Марк. Це її провина. Вона завжди без сорому, цинічна...

Фрейда. Ну про неї дарма говорити *(До Хасі)*. Чого стоїш! Прибери усе й геть, геть звідси! *(Хася хоче прибирати, Володимир не пускає її)*

Володимир. Прибирати можете ви сами, Вона ільше не наймичка. Кажу вам без жартів — вона моя наречена *(Все більше й більше плаче)*

Мордхе. Примірно, Хася вже дівчина... Так через неї вам не буде сорому! Воно звичайно, в бідності... Але одріч цього... Ой, моя бідність *(Він помалу тєрезішає)* Нічого, Фрейдо! Хай Бог дасть тобі тільки щастя, що це за дівчина!..

Фрейда. Так! Значить ти його наречена? Нічого иньшого?? а?..

Хася. Тьотю! Не лякайтесь даремно: він не знає, що говорить... Завтра чад пройде, і він стане иньшим... *(Осміхається)* Нічого, він трохи вчадів сьогодні... В кожному разі... *(Їй дають сльози)* Відпустіть мене, і все скінчиться.

Володимир. Це не скінчиться! Я зробив її нещасною, ви всі свідки, і вона може запакувати мене у острог.

Мордхе. Про що це він, Хасю! *(Хася закриває вид руками)*

Кароліна. Що я повинна слухати! Я горю від сорому!

Фрейда *(спокійно)* А! Вже так далеко зайшло! Хасю! Ти не будеш більш прибирати тут! Збери зараз же свої річі і геть з мого дому!.. Назад, до села! А я гадала, що молода сільська дурепка буде чесною!..

Хася. Тьотю! Це правда... я сільська дурепа... я тут не більш, як наймичка... але про чесність не говоріть краше... Ми тут усі дуже чесні...

Фрейда Геть!.. Я не хочу слухати, що така безсоромниця говорить.

Хася. *(Іронічно)* Тьотю! для чого так хвилюватися? Через мене вам прийдеться зажити додатково пілюлі... Чи ж варто? Ну я відкожу... Правда, тепер трохи запізно, але це нікого не торкається. Нічого, не буде вас, але тьотя Толце зможе вас заступати. Прошу вас, заплатіть мені... я служила у вас 15 місяців!..

Мордхе. *(Натягає чоботи)* Нас обох Толце гарно привітає... Ой, бідність моя...

Фрейда. Їй платити!.. Зробила добре діло... Взяла її в свою господу, так мучилася з нею, вчила її, зробила з неї людину — і плати їй ще за це!..

Володимир. Мамо! ти заплатиш!

Фрейда. Так, я мушу їй заплатити за те, що вона за-
тягла тебе в болото і навчила тебе красти!..

Володимир. Бути злодієм — ви мене навчили! А
з сею я одружуся, хоч би ви плигали під стелю...

Трахтенберг. Я гадав, що в цих справах ти по-
водишся, як комерційна людина. Що ти собі думаєш, Во-
лодимире? Це, дійсно, щось надзвичайне. Ну, що тобі в ній
подобається?

Володимир. Тату! З якого це часу вона перестала
тобі подобатись?

Хася. Я подобаюсь дядькові в кухні, а не в салоні...

Кароліна. Мамо! Нехай вони йдуть геть!.. Для
чого ви примушуєте мене усе це слухати?..

Мордхе. Примірно, як жид... я знаю... ну так... але
без шеляга...

Фрейда. Хороша рідня!.. (До Володимира) Ідійот!
Подивись на них моїми очима..

Володимир. Мамо! без нотацій!..

Фрейда. Велика честь!..

Хася. Вам не подобається рідня! Ви походите з ви-
сокого роду! га? Ну що ж мені робити, коли моя мати ма-
ла сміливість бути вашою сестрою? Коли б вона в мене
спитала, то я не порадила б їй лізти в таку рідню, в таку
фамілію...

Фрейда. Ви чуєте цю зухвалість? Це вона віддячує
за все добро...

Хася. (З погордою) Ви зробили мені добр? Тьотю!
багато я терпіла від вас... Не хочу більш мовчати і скажу
вам правду: таких добродійців, як ви, тьотю Фрейдо, є
багато! Так, так! Багато є охочих на дармових наймитів!
Спасибі вам за таке добро!.. Володимире!.. ти говориш,
що ти зі мною заручився (Сльози дають їй) Знаю!.. навіщо
тобі турбуватись?.. Хто я?.. Наймичка, дочка бідного жи-
да... (Гордо) Але, як там ні є, я відмовляюся... не подоба-
ється мені цей шлюб, мені не подобається така рідня, така
свекруха!.. Реб-Мордхе, до дому, до дому, до Карочикарку.
(Тягне його. Обидва худко виходять. Всі здивовані)

ЗАВІСА.

ДІЯ IV.

Бідна кімната. Кілька кріселок, стара софа; на стіні годинник. Панчошна машина накрита білою скатертю. На столі заасвічена лампа. Хася сидить край столу, на якому лежить кілька пар нових панчохів. Проти стола вікно. Помалу розвиднюється. Хася перебирає панчохи, зашиває. Коло Хасі люлька, в якій спить дитина. В кутку стоять чоботи Мордхе. На сцені так тихо, що чути тикання годинника.

Хася. *(Шис й співає)* „А-а, люлі, а-а, люлі“... Ніч проминула, а його ще нема. А-а! *(Чутно здалека спів Володи-мира „Ночі безумниа, ночі безсонниа“).* Він, Він!.. *(Весело біжить до дверей і відчиняє їх).*

Володимир. *(Трохи пляний, спочатку дуже веселий.)* Що це? Ти одягнена! Ти знову чекала на мене цілу ніч?

Хася. Так, Володимире, я ждала... Шш, не кричи, бо збудиш...

Володимир. Фе! Я тобі казав, щоб ти не ждала мене з обідом — а ти не їси без мене. Я говорив тобі, щоб ти вночі не ждала на мене, а ти не спиш... Кому ти цим прислугуєшся?

Хася. Я не можу спати... Я боюся... Так пізно... Може тобі що трапилось... Мене лякають дурні гадки... Не дай, Боже, ти ще можеш... Ти завжди такий сумний... Ой не можу тобі оповісти, які жахливі гадки впадають мені до голови... Ой Володимире! Колиб ти знав, скільки я перехвилювалася за ніч, одна... з дитиною...

Володимир. Хто прссив тебе хвилюватися. Забери звідси люльку: твій нащадок не дасть мені заснути. *(Хася відносить люльку з дитиною).*

Хася. Володимире! Коли б ти любив мене й дитину, то не тікав би з дому! *(Зітхає.)* Скажи правду, ти мене вже не любиш?

Володимир. Що таке? Ти мені хочеш читати нотації? Ти ж пак знаєш, як я їх люблю... *(Не може відстібнути ковнірець)* Відстібни мені ковнірець... До біса!.. Все тісне, дешеве... Сидіти дома! В такому домі я звик сидіти?

Хася. *(Відстібнує йому ковнірець і допомагає зняти камізьельну)* В чому моя провина, Володимире?

Володимир. Колись ти була жвавою, веселою українкою, з гарними піснями, веселим сміхом, а тепер... я тобі правду екажу... ти... занехаяла себе... стала звичайною жидівкою... Хасею. З того часу, як народилося ось це,

ти загубила свою жвавість. Ніколи ти не одягаєшся, як я люблю.. ти завжди заморочена, неуважлива, не маєш часу осміхнутись навіть. *(Спускає свою плуу голову)* Сама скажи, навіщо мені все це ?

Хася. Я знаю, ми перешкаджаємо тобі. Але що я можу вчинити? Колиб не дитина, я пішлаб у найми. *(В голосі чути сльози.)*

Володимир. У найми? Жінка Володимира Трахтенберга в найми? Щоб я раніш загинув! Дурненька, я не це маю на думці.

Хася. Повір мені, я сама хотілаб бути веселою і подобатись тобі, як раніш!.. Але, коли в серці так завжди гірко... Дурненький! Колиб я тобі не подобалася, навіщо мені тоді жити на світі?

Володимир. *(Гегоче з радіцією)* А-аа... *(Нараз побачив чоботи Мордхе)* Ш-ш... Чиї це чоботи?

Хася. *(Весело)* А—а, чоботи! Тут хтось ночує...

Володимир. Хочеш мене налякати? Дурненька! Колиб ти була такою певною в мені як я в тобі!.. У тебе гість? Реб Моте Штрайхель знову приїхав?

Хася. Так, татко приїхав вчора вночі. Він спить у кухні *(Показує на другі бвері)* Він дуже довго сидів і ждав тебе. Він просив збудити його, коли ти прийдеш...

Володимир. Матиму ще час завтра привітати його... Я хочу спати... Поцілуй мене...

Хася. *(Цілує його)* Ой, Володимире! ти знову пив вино?

Володимир. Що ти хочеш... щоб я пив воду?

Хася. Ой, що буде з тобою? Що з тобою буде?

Володимир. Хочеш мені читати нотації? Я не хотів слухати їх від більш поважних осіб, ніж ти. Коли б я хотів слухати нотації, то не потрібував би ваятися тут серед жебраків. Зрозуміла? Прикуси язика. *(Виходить, зараз же повертає)* Збуди мене завтра раніше.

Мордхе. *(Висуває голову з другої комнати, потім руку, хапає чоботи і зникає).* Володимир виходить).

Хася. *(Гасить лампу, сумно в замисленні зупиняється посеред комнати)*

Мордхе. *(Тихо відчиняє двері, увиходить. Він в чоботях)* Ти вже збудилася, Хасю? Чого це так рано? Ти в мене вродилася!.. О, я був би великою людиною, коли б знайшов щастя... Хасю ти, напевно, зле спала. Ти маєш ще гірший вигляд, як учора! Ой, примірно, як глянеш на тебе, то на правду... можна прочитати молитву „Дакую тобі, Господи, що ти не створив мене жінчиною“. Ти зле спала, га?

Х а с я. Так, тату, не спиться щось! Чому ти так рано збудився?

М о р д х е. Ти думаєш, я оце тільки піднявся? Лихо турботи і бідність лягають вкупі зі мною і кожну хвилину будять мене! Я тихенько вмився, помолився, хе-хе... не проминув ні одного уступу... Примірно ти робиш панчохи, а він іде на гулянки, га? (*Дивиться на дитину*) Кирпатий носик! Достойтно, така квасолинка, як примірно у Переле! Чуєш, Хасю! Хе-хе-хе... квасолька!

Х а с я. Правда гарненька дівчинка, а є незнаю чи любить він її! Я їй дала імя „Етеле“, як маму покійницю звали.

М о р д х е. Сама ще примірно, дитина, і ще маєш дитину! Тобі ж прецінь нема ще, примірно, вісімнайцять років? Ти часу не мала? Бідність моя, бідність!..

Х а с я. Колись я тебе про це питала; тепер ти мене про це питаєш. (*Сідає й шие*) Розкажи мені краще, що чути в Карочираку? Оксана Охріменкова не вийшла ще заміж? Тепер там усе цвигте... А тут усе сохне й вяне. Ой! Коли я згадую, то дуже сумую по своїх молодих літах.

М о р д х е. Чи чуєте розмови цієї старої! Ой, бідність моя!

Х а с я. Ах, іводі я так сумую за нашим селом. Тату! вишеньки цвітуть ще? (*Замислюється*) Тату! а в нас в садочку теж була одна вишенька...

М о р д х е. Знаю!... Коза давно її згризла, не лишилося й спомину. Ну, а твої, примірно, багаті родичі, нічого... га?

Х а с я. Бідне деревце! Воно цвілоб і росло, коли б його не згризли. Ой, багато дерев гине. (*Павза*) Ти питаєш про його родичів? Вони цілком відмовилися; не хочуть ні чути, ні бачити... Мій примусив мене піти попросити... Вони наказали фірманові прогнати мене!.. Таточку! ти дуже добрий, що приїхав! Я не маю нікого, кому моглаб хоч слово промовити. Тільки одна Етеле. Я розмовляю з нею, а вона не розуміє! (*Старається бути веселою*) Мені дуже хотілося б зробити для такого великого гостя пишний обід! Мій... теж почуває себе краще і стає веселішим, коли їсть щось смачне. Я котилаб закупити всього, що потрібно, але... Панчохи відносити ще рано і дуже далеко... Може Володимир має гроші в гаманці, але не хочеться його будити... Тату може ти маєш гроші? Позич мені... я тобі потім віддам.

М о р д х е. Примірно, питання!.. Що значить, я пушуся в подорож без грошей? (*Висипає зі шкіряного гаманця гроші на долону*) Вачиш, дві двадцятки, гривеньник, копійка, три старовинних пятаки... ще з часів Катерини... До речі,

я давно вже хотів спитати: хто був раніш — цариця Катерина друга чи цар Олександр Македонський?.. Примірно, Хасю, скільки ж тобі потрібно?

Хася. Я візьму сорок копійок... я тобі потім поверну...

Мордхе. Ну, примірно, нічого, ти в мене маєш кредит.

Хася. *(Бере кошик)* Тату! Як-би дитина прокинулася, то ти потурбуйся, погойдай люльку. І... так... коли він встане... скажеж йому, що кава на машинці... *(Весело)* Бувайте здорові, реб Мордхе.

Мордхе. *(Сміється)* Іди з Богом. *(Хася виходить)* Ну, ну! вона бідна працює, а він спить. Так пізно спати, Тальмудист учений мій...

Володимир. *(Зі спальні)* Хасю! котра година? Мене ніхто не питав?

Мордхе. Так багато справ — цілий час тільки приходять... і приходять.

Володимир. Е, Хасю, хто це там бурчить!

Мордхе. Це я сам, шановний і поважаний Мордхе! Хасі немає дома.

Володимир. Га? *(Мордхе мовчить і хитро підморгує)* Який там біс?

Мордхе. От тобі й „шолем алейхем“. Ой, він збудив дитину *(Гойдає люльку і співає)* А-а, люлі! спи маленький хлопчику... Себ то... дівчинко!

Увіходить ВОЛОДИМИР, в московській сорочці без піджака, сідає, надіває черевики.

Володимир. Ой, гість звалився з неба... Що поробляє пан жид? *(Подає йому руку)*.

Мордхе. Спочатку ти створи обмивання а потім да-си мені „шолем алейхем“.

Володимир. Дурню, я не творю обмивання, я просто вмиваюся *(Шукає в кишенях)* Що за бісовина? Мені здається, що я мав ще кілька папіросів? Де Хася?

Мордхе. Пішла до ринку.

Володимир. Я хочу курити до смерті... До ринку! Я хочу чаю! Тьку, жадної папіроси!

Мордхе. Примірно, як Хася сказала, там стоїть кава.

Володимир. Ну, так, я хочу чаю, там стоїть кава! *(Шукає)* Гей! Ребе! добродію! Ребе послухайте! чи не маєте ви з собою дрібних грошей? Мені потрібно папіросів, Хася ж пішла до ринку і забрала мій гаманець... Вона прийде і я вам поверну.

Мордхе. Вона не брала твого гаманця! Подивися лише там...

Володимир. *(Сердито)* Ну, мерщій, повертайтесь...
Мордхе, *(витягає гроші)*. Я маю гривенник, три пятаки й копійку.

Володимир. Мені потрібно двацять копійок. Підіть... Ось тут, через вулицю, в крамничку і візьміть мені пачку папіросів „Султан“.

Мордхе. Ось маєш... Знайшли крамницю. Ой шкода мені ці пятаки віддати. *(Виходить)*.

Володимир. Як що від мого листа не збожеволіли тато, мама і ціла фамілія, тоді я не знаю, що й робити *(Дивиться на годинник)* Можливо, ще рано. А що потрібно Мордхе Штрайкелеві! Приїхав до нас, як на поминки? Ой, ша! Може це бувби й плян? Чому б ні? нехай вона поїде до свого татуса в Карочикрак, а я тут зі своїм татусем прийду до якоїсь параллелі.

Мордхе. *(Увіходить з папіросами)* А? Ти вже гризеш, тальмудисте? А ти вже помолився?

Володимир. Я раз на завжди помолився.

Мордхе. Примірно, як татарин, га?

Володимир. Фе, я не люблю нотацій!

Мордхе. Примірно, що це ти за богач такий, що не хочеш молитися?

Володимир. Я не люблю фанатизму! Дуже шкодую, що Хася виконує оці всі звичаї. Коли я дома, я не дозволяю їй молитися над свічками і робити оці всякі дурниці. Чому ви тримаєте папіроси? *(Видирає у нього папіроси)*.

Мордхе. Як я бачу, ви тут, примірно, здорово бідуєте, га?

Володимир. Е! Трахтенберги сердяться... Грошей нема, заставити також вже нічого. Вони ніби не впізнають мене. На весілля Кароліни мене не запросили. Це не свинство? Усе це за те, що я оженився з вашою Хасею! Хороша пара!

(ХАСЯ увіходить з кошиком, чує останні слова).

Хася. Тату! він говорить, що йому не доподобилася пара? Він жартує! Володимире! Чому ти так рано збудився? Тобі перешкоджали спати?

Володимир. Я сьогодні маю справу... Поки що... я ось цілу годину сижучу без чаю.

Хася. Ти хочеш чаю? Тиж пак завжди вранці пеш каву.

Володимир. Тільки каву!.. Хороша в тебе кава!.. Щікорія і... водиця!..

Хася. Я сказала татові, що кава там.

Володимир. Кава там!.. Повинен же хтось подати її сюди, чи ні?

Хася. Зараз я подам (*Іде з кошиком до кухні*).

Мордхе. Я вже шкодую, що приїхав... Ой бідність, бідність.

Володимир. Підождіть, може вдасться оден хороший плян.

Мордхе. Ой! Правда? Примірно, ти зробиш мені велику послугу... Моя Толце, ти ж прецінь знаєш! І таки, бідність... Не має більше сили! що ж я? га?

Увіходить ХАСЯ з тацю.

Хася. (*Кава, серветка, свіжі булки*) Вершки для тебе збрала. Це тобі, тату кава (*Мордхе жадливо пє. Володимир їсть і пє*) Володимире! я тобі приготувала парусиновий костюм.

Володимир. Гарний костюм! Кравець з базару викроїв його, а вона пошила!.. Мішок!

Хася. Дурненький! влітку всі носять легке парусинове вбрання.

Володимир. Колись мав я прекрасні гарні костюми. Вув першим франтом у Катеринославі і всі мене поважали... Тепер ніхто не впізнає мене, через те, що я оженився з тобою.

Хася. Що ж мені робити, Володимире? Коли б Господь послав мені смерть, позбавивсяб ти мене. Ой! Не хочу тільки, щоб моя дитина лишилася сиротою.

Володимир. Зараз же в неї „померти“, „позбавитись“! Я гадаю, лише на час... Перечекати... Наші скоро змилосярдяться. Я написав їм жакливого листа. Хасю! Я вирішив, щоб ти.. поки що.. забрала свої річі, дитину і поїхала з батьком туди, себ то до Карочикраку. (*Мордхе й Хася здивовані*.)

Хася. Що? До батька? Що ти хочеш цим сказати?

Володимир. Я хочу сказати, лише на літо... Там тепер, як на літнику. Га!.. Свіже повітря! Корисно для тебе й дитини... Ти відпочинеш. Тут працюєш в день і в ніч! І як що заробляєш три рублі на тиждень, то це щастя! За один удар на білярді я програю більше. Тобі ж подобається Карочикрак! (*Хася мовчить*).

Мордхе. Примірно, я бачу, ти зовсім не розумієш, що ти тут намовов.. Це жарт!.. Примірно до батька! Цілий наш дім велика кімната з пічкою по середині. Кімната наповнена голодними ротами а ще до всього... мачуха Толце. Що ти мислиш.. у мене там річки медові.. а? А що ми будем гризти?

Володимир. Знаю! але як тільки щось, я приплю грошей...

Хася. Нехай мені буде там так гарно, як в раю... Але, Володимире, я не зможу без тебе жити... Тут чекаю тебе до третьої до четвертої години ранку, але знаю, що ти ж прийдеш... Туди ти не прийдеш до мене... (*Сльози даєлять їй*).

Володимир. Е!.. Ти все це вигадала!.. Нема про що більш говорити!.. Ти повинна їхати і досить!.. я більш не можу...

Хася. (*Спокійно*) Я повинна? Як що ти хочеш покінчити, Володимире, скажи мені просто. Тобі не прийдеться довго зі мною розмовляти...

Володимир. Хто тобі каже покінчити? Можливо, ти мені тут трохи набридла... але, коли ти будеш там, дуже можливо, що я сумуватиму по тобі... Тепер я не знаю, що буде потім... Можливо, я буду так сумувати, що мене чортяка візьме, бо... ось, як тільки я подумав, і вже почав сумувати. Асю! я вже сумую, хай я не буду жидом, (*Бере її до себе на коліна, цілує її з любов'ю*) кіденько моя! Хто мене тут так любитиме, як ти? (*Притягає її до себе*).

Мордхе. Ні з того, ні з цього нараз цілуватися. Фе! Все він робить, примірно, як татарин... Соромно перед Богом!..

Хася. Скажи правду: я і Етеле набридли тобі?

Володимир. А! Ти послухай краще, якого листа я написав Трахтенбергам (*Витягає листа*) Це копія... Ребе! послухайте, прошу... Ви можете послухати. (*Читає*) „Завтра вночі знайдете мене застріленим“.

Хася, (*на смерть перелякана*). Я завжди боюся, щоб ти, не дай Боже, чого не зробив собі (*Біжить шукає в його кешенях*) У нього є револьвер! Тату, він має револьвер!

Володимир. Ш-ш, хай я згину, дурненька, — Володимир не така людина, що стріляється. Це лише так пишеться. Ша... слухай.... „Знайдете мене застріленим“...

Хася. (*Зітхає*) Ой, Боже мій!

Володимир. (*Читає*) „Загальне призирство і переслідування довели мене до пригнобленого стану. Нехай моя кров упаде на голову моїх батьків. Вони винні в моїй передчасній смерті. Володимир Трахтенберг. Копію цього листа знайдете в мене після моєї смерті“!

Хася. Ой я не можу слухати (*Затуляє йому рота*) Я не можу цього слухати.

Володимир. Дурненька, я ж прецінь пишу це навмисно. Уяви собі, як це їх налякає. Не моя смерть, а скандаль і відповідальність.

Мордхе. Примірно, що це? Я, положим, не розумію цієї історії.

Марк. *(Стукає в двері)* Можна зайти? Тут живе Володимир Трахтенберг?

Володимир. *(Радісно)* Делегат! *(Набірає серйозного вигляду)* Ш-ш... *(Кашляє. Хася відчиняє двері. Увійходить Марк з портфелем)* Послали до мене? Ти читав мого листа?

Марк. Так! Мав задоволення. *(Озирається з призириством)* А, ціла фамілія!.. Вони теж учасники цього шаляжу? Вислухай мене. Ти думаєш, завдяки таким листам дадуть тобі грошей. Твій батько людина з принципом, мати любить читати нотації, але грошей вони не дадуть. Такими листами грошей не видуриш.

Володимир. Асю! Вийди до кухні! *(Хася виходить)* Мені так тяжко. Я такий нещасний. Що мені робити? Я не можу більш... Марку! послухай... Я хочу вислати її, нехай батько забере її звідси... Некай, поки як небудь... га?

Марк. Ось це ти говориш, як ділова людина... *(Гомін)* А-а? Вони прийшли! *(Марк біжить до дверей)*.

(Увійходить ФРЕЙДА і ТРАХТЕНБЕРГ).

Марк. Ш-ш... Будьте спокійні, все в порядку, тату, я оброблю це як старий адвокат... А де Кароліна?

Фрейда. Вона зараз прийде.

Марк. Мамо! він відсилав її назад до батька. Я знав, такий роман не може довго продовжуватись.

Фрейда. Правда! Нарешті то він обдумався! Володимире! куди ти полав і до чого ти дійшов! Тобі це потрібно було? Дитина, син Трахтенберга! Сстрілятись! За що нам такий сором!

Марк. Володимире! Підійди ти до мами, чому ти сидиш?

Володимир. Вона буде читати мені нотації.

Трахтенберг. Ти мусиш, Мордхе, знати, що в комерції є один принцип: слово-слово!

Мордхе. Ну, так! Примірно, ми ж прецінь люди, жиди...

Трахтенберг. Тепер друга параллель: що вона скаже!

Володимир. Коли я кажу: вона поїде, значить вона поїде.

(Увійходить КАРОЛІНА, перелякана).

Кароліна. Ну, Марк? *(Він тихо оповідає їй)*.

Трахтенберг. Ні, комерційна людина так не поводиться... Я повинен вислухати обох контрагентів...

Володимир. *(Кричить)* Ася! іди сюди!

(Увіходить ХАСЯ).

Фрейда. Ой, у мене серце забилося, коли я її побачила. Ой ой!

Трахт. Кароліно! ми, забули взяти мамині пілюлі!

Фрейда. Вона добре віддячила! Витягли її з болота, зробили людиною... Така безсоромна жінчина (*Трахтенберг і Марк заспокоюють її*).

Хася. Так, я не таю, ви зробили з мене людину...

Фрейда. Ну так! За це ти, мені й заплатила...

Хася. Я заплатила, так! Ось бачите, тьотю, я служила у вас 15 місяців, а ви кров'ю випрацьовані гроші ще не заплатили мені.

Фрейда. Ти чуєш? Я це передбачала: така, як вона може удруге вимагати. Але ми маєм почтову квитанцію. Я йому послала, як ти вимагала, по 4 рублі за місяць... послала йому за 15 місяців 57 рублів... Три рублі стягнула за вазу, що ти розбила...

Хася. Володимире... Такі гроші... і я не знала...

Володимир. Я хотів тобі сказати, але поки зібрався, сталася неприємність, і грошей забракло...

Трахтенберг. Навіщо тепер сваритись і говорити про те, що минуло? Будемо говорити про діло, як комерційні люди. Ти хочеш поїхати з твоїм батьком до дому? (*Вона мовчить*) Я з наю, найвищий принцип — гуманність: молода жінка, дитина... ну ще кілька рублів... Ти довіряєшся мені і твоєму батькові Мордхе... (*Вона мовчить...*)

Мордхе. Хасю! правду говорячи, примірно, що, га? Твій Вельвеле ніколи мені не був до вподоби... Запитай його: чи молився він сьогодні? Чи створив він сьогодні обмивання? Ну, примірно, навіщо він тобі? Реб Іойле тепер дасть 50 чи 60 рублів, а потім, при розводі 200 рублів тобі і 100 дитині. Дурненька! приїдеш до Карочикраку з таким скарбом, то ти ж будеш у Толпе найкращим гостем. Примірно, 200 і 100 тобі дадуть при розводі.

Володимир. Який там розвод? Який біс... Асю! Я хочу, що б ти тимчасом відіхала, не на довго...

Хася. Володимире! Коли мене тут не буде, ти збудеш мене й дитину. Я не зможу жити без тебе! Я не можу без тебе жити!

Володимир. Е!., Дурниці.. Я наказую їхати! Ну? (*Вона мовчить*) Тільки на час... Асю! чому ж ти мовчиш?..

Хася. Що я, можу казати? Як хочеш, Володимире. Володимир. Асю! їдь, побачиш, я скоро сам приїду до тебе.. коли ти тут — ти стоїш мені на шляху...

Хася. Володимире! я не стоятиму тобі на шляху...

Володимир. Поїдеш?

Х а с я. Ти хочеш, щоб мене тут не було, мене тут не буде!..

К а р о л і н а. Браво! Володимир знову наш! *(До Хасі)* Мадам, ви поводитесь дуже практично. Тату! дайте реб — Мордкові грошей і кінчайте справу....

Т р а х т е н б е р г. Не треба розписатися формально? *(Марк хитає головою: ні)* ну, Мордхе, дивися ж... я даю тобі грошей, але... *(Дає йому гроші)*.

М о р д х е. *(Здивований)* Примірно, де ж це Бог? як, примірно жиди, люди...

В о л о д и м и р. Реб Мордхе! я хочу, щоб ви найняли екіпаж. Як можливо, на ресорах...

М о р д х е. Га! Примірно, ще екіпаж? Навіщо зайві видатки?

В о л о д и м и р. Нічого, тато заплатить, правда? А я поїду з Кароліною і куплю Асі й дитині різних річей *(Одягає піджак)* Кароліно! ти маєш гроші? Потрібно купити їй саквояж... Асю! за те, що ти не плачеш, ти дістанеш на прощання такі поцілувки, що будеш пам'ятати...

Х а с я. Плакати? коли їдуть до батька в гості, хіба плачуть?

В о л о д и м и р. Мамо! ти добра... за те, що не читаєш мені нотації *(Обіймає Фрейду)* Тату! дай реб-Мордхові п'ять рублів на екіпаж; вони не повинні їхати, як жебраки. Кароліно! ти йдеш? Асю! я зараз прийду, я накуплю тобі багато хороших річей... Марку! як ти гадаєш, у грека Стаполтакі можна дістати тепер виноград?

М о р д х е. Примірно, булоб далеко краще, як би ти купив їй черевики.

К а р о л і н а. Блудний сину, прошу *(Бере Володимира під руку)* Мамо! Марку! ви йдете? Досить принижуватись! Чого ще там?

В о л о д и м и р. *(Наспівує)* „Ночі безумнія“... *(Обидва виходять)*

Ф р е й д е. Так, я йду...

Х а с я. Може ви хочете глянути на вашу внучку? можливо ви більше її не побачите...

Ф р е й д а. Велике нещастя!.. скажу тобі: коли б мені твій розвод коштував навіть тисячі... До самої смерти я тобі не прошу цього...

Х а с я. До смерти? Тьютю! вам не треба буде довго ждати.

М а р к *(Тихо)* Мамо! будьте практичною *(Голосно)* З ким ви сваритесь. Щасливої дороги, madamme! *(Бере Фрейду)* Моя порада: бути тут, спровадити її і забрати його до дому *(Виходючи)* Тату, ну?

Т р а х т е н б е р г. Мордхе! озь тобі, окрім всього, ще 5 рублів *(З призиством дивиться на Хасю)*. Трахтенберг має

ще досить грошей, щоб дозволити собі мати більш пристойну невістку. Нахабство жебраків (*Сердито виходить*).

Мордхе. З таким скарбом грошей житимеш в Карчикраку, як графиня... Ми купим ще одну козу... Тобі вже не треба буде тайком молитися над свічками... Ха... А Толце дивиться... що це за поміщики їдуть з гори на фаетоні: Моте і Хася.. Хі-хі-хі... Ой, бідність, бідність...

Хася. Так, на фаетоні, як поміщики... Тату! ти маєш ще дрібні гроші?

Мордхе. Пятак і копійку.

Хася. Я хочу зварити обід і забула, що ми не маєм сірників. Потурбуйся, тату, там крамничка... Візьми звичайні, дешеві... За копійку дають дві пачечки, а за шість дадуть цілих 15 пачок.

Мордхе. Примірно, ти ж від'їздиш, навіщо ж тобі стільки сірників?

Хася. Навіщо ж переплачувати? Ну йди, татку, прошу. (*Виходить і приносить дитину*).

Мордхе. Не судилося мені мати задоволення від старовинних пятаків. Зараз, в цій хвили... щоб не згубити, не дай Боже грошей... (*Тримаючи рукою кишеню, виходить*).

Хася (*Довго дивиться на дитину*). Ну, Етеле! твоє серце нічого не почуває? Ой дитино! твоя мама повинна тобі щось сказати, але ти не зрозумієш... тобі це краще. Етеле! твоя мама відходить звідси далеко, далеко! За для всіх вона тут горе, нещастя!.. Для усіх вона цілком зайва... Так, суть такі нещасні, коли вони діти — вони зайві в господі, коли вони виростають — вони зайві на світі... Світ широкий, а для них немає місця! Так, дитино моя! Твоя мама зайва, вона відходить, але не сама, вона візьме й тебе з собою... Тепер піду одягнутися, як він любить (*Іде до спальні*).

(Увійходять МОРДХЕ з сірниками).

Мордхе. Хасю! ти там? Ось маєш сірники (*Кладає сірники на стіл*) Я піду по екіпаж і сьогодні ще примірно рушаймо, в добрий час. Хе-хе.. Ти розумієш цю штуку? Та хіба не варто було навіть з моєї кешені заплатити три сотні, аби лише здихатися такого неукка? А вони дурні: приходять, та ще мені платять. Хвала Господеві хоч один раз пофортунило! Приїду до Толце, як людина! Хасю! я йду, а ти приготуйся! чи чуєш? — Ой, такий скарб грошей носити з собою! Краще триматиму їх в иньшій кешені (*Перекладає гроші*) Де носять гроші, коли мають примірно тисячу рублів? Мука! (*Виходить*).

(Увіходить ХАСЯ. Вона в українським убранню; в руках у неї намисто, стрічки; одягає це на сцені).

Хася. Таго пішов? Перш над усе, замкнути двері. (Замикає двері) Тепер що? Тепер приготувати питво. (Виходить до кухні, говорить звідти) Фе! як гірко пахне (Повертає) Одягнена, як він любить. Я сьогодні знов українокою (Дивиться в люстру) Але все це з мене здіймуть, а мене одягнуть в саван... Я не маю для чого жити! Навіщо мучитися й псувати життя иньшим? А, дитина? Не залишу дитину самотною. Етеле! я не можу запитати тебе, але хочу, щоб тобі було гарно... Я знаю, як тяжко жити на світі бідній сиротині. Ні, дитино, тобі буде краще: ти помреш у купі з твоєю безталанною мамою... Так, Етеле, так! (Павза). Нас поховать обох в одній могилі, а на ній можливо виросте квіточка з двома галузками і цю квітку зватимуть: „Хася і Етеле“. Хочеш померти зі мною? (Притискує дитину до себе) Як? Дати їй теж отрути? Такій пташині? Ні не отрути, не отрути! Краще задавити її... Горе мені!.. Яка мати може зробити це... Ти живи! живи, дитино моя! Я ж прощаюся з тобою на віки... (Виходить до кухні... Павза... Вертає... дуже бліда) Як би мені замкнути очі і заснути навіг... Ні, ні! Я хочу бачити його ще раз? Чи буде йому прикро? Чи буде він плакати?.. Ой, зле... я горю... я згораю... А? (прислухується) Хто це йде? (Радісно) Він! (Змоває)

Володимир. (Стукає в двері) Ку-ку! Асю! Чому ти замкнулася? відчини! Ну, скорше! (Хася подалу йде до дверей) Відчини, подивися ж!

(Увіходить ВОЛОДИМИР з саквою, багатьома пакунками, дуже веселий).

Володимир. Подивися, чого я накупив! Винограду також дістав!.. Наші всі тут!.. Вони не відпускають мене ані на крок. Що тобі, Асю? Ой горе мені! Як пахне тут сіркою, (Дуже переляканий).

Хася. (Тихо) Нічого, дурненький, не лякайся, коробочка сірників упала в воду...

Володимир. Неправда! (Біжить до кухні) Отруїлася! (Біжить до вхідних дверей) Мерщій, моя Ася отруїлася! (Біжить до Хасі) Що ти зробила! що ти зробила!

Хася. (Падає на софу) Ти хотів, щоб мене тут не було... мене тут не буде... Ой, Володимире! я горю, я горю...

Володимир. (До дверей) Марку! На Бога, мерщій доктора! (Біжить до Хасі) Асю, Асю, що ти зробила? (гірко плаче)

Увійходить ТРАХТЕНБЕРГ, ФРЕЙДА і КАРОЛІНА. Всі дуже пере-
лякані.

Хася. Де татко?.. Ні, мій тато!.. Володимир постав
люльку ближче до мене (*Володимир приносить люльку. Хася
припадає до люльки й тихо плаче*) Ой, Володимире! ніколи
не побачу я нашого села... Я не гадала, Володимире, що
ти будеш так плакати!.. (*Пестить його волосся*) Я прошу
тебе, не забувай дитину...

Вбігає МОРДХЕ.

Мордхе. (*Переляканий*) Що таке? Так багато народу
коло дверей. Ой лихо мені!..

Хася. Я хвора тату!.. Я помираю... Я хочу... Я хо-
чу, щоб ти взяв дитину до себе...

Кароліна. (*плаче*) Я візьму дитину... Хасю... я
візьму...

Хася. Ні, там на селі... краще у тітки Толце.. Вона
все-таки мати... Пам'ятаю, коли я була дитиною, сиділа, бу-
вало, коло ставка, кидала камінці у воду і ждала... камі-
нець зникав, як оце зникаю я в пустелі смерті. А вітрець
прибігав від старих дерев до сухих камінців, і мені здава-
лося ніби хтось там шепче: „Хасі вже нема“. (*Тихше*)
„Хасі немає вже“ (*Зовсім тихо*) „Хасі.. вже.. нема...
(*Помирає*).

Мордхе. Як деревинка росла вона там, а тут ця
деревинка зломалася. Ой, бідна моя Хася! (*Гірко плаче.*
Всі плачуть. Увійходить Марк з доктором).

Завіса.

К І Н Е Ц Ь.

PARIS

LOUVE

Театральна Бібліотека „Русалки“.

1) Гр. Марусин: „Хоч раз його правда“, шутка на 1 дію, другий наклад, дієвих осіб 5. 24 стор.	3. г. 0 80 „
2) Д. К.: „Неповелосся“, фарса на 1 дію зі співами і танцями; дієвих осіб 8. 16 стор.	0 30 „
3) Ле-ле: „Перший голова Ревкому“, фарса на 1 дію зі співами, дієвих осіб 7. 20 стор.	0 80 „
4) Ле-ле: „Після равту“, фарса на 1 дію зі співами. Дієвих осіб 6. 24 стор.	0 80 „
5) О. Бабій: „Воєнна любов“, жарт на 1 дію зі співами; дієвих осіб 5. 16 ст. (друге вид.)	0 30 „
6) І. Сургучев: „Осіньні скрипки“, драма на 5 дій, переклад Й. Стадника	0 80 „
7) Микола Айдарів: І. „Фіцлі-Пудлі“, жарт сценічн. на 1 дію; П. Побреженька про 8 ловців, 20 стор.	0 30 „
8) А. гр. Фредро: „Які хорі, — такі довгатори“, комедія на 1 дію в перекладі Й. Стадника, 2 і пів арк. друку	0 60 „
9) Леонід Андреев: „Життя Людини“ (Жизнь Человѣка), драма, в перекладі Федора Дудка, 8 арк. друку	1 00 „
10) Й. Стадник: „Він не заздрісний“, жарт на 1 дію, 2 арк. друку	0 40 „
11) А. П. Чехов: „Медвідь“, шутка на 1 дію	0 30 „
12) М. Старицький-М. Степняк: „Ніч під Івана Купала“, 1 дія	0 20 „
13) Ф. Гриневич: „Сатирично-гумористичні монольоги для сцени, ч. І.	0 40 „
14) В. В. Вільбін: „Драконі“. жарт на 1 дію	0 20 „
15) М. Степняк: „У Різдвяну Ніч“ сцен. карт.	0 30 „
16) Ф. Дудко: Гріх, драм. карт.	0 20 „
17) В. Самійленко: „У Гайхан Бея“,	0 60 „
18) „Сатана в бочці“	0 30 „
19) В. В. Вільбін: „Танцюрист“, комедія	0 30 „
20) Фр. Аляхнович: „Пташка щастя“, 3 дії	0 40 „
21) Нікорович: „Ніч новоженців“ 1 дія	0 20 „
22) О. Мірбо: „Злодій“, 1 дія	0 30 „
23) А. П. Чехов: „На битому шляху“	0 40 „
24) М. Майно: Гордість, 1 дія	0 20 „
25) У. Балевицева: Не всі дома	0 30 „
26) Сатирично-гум. Монольоги, часть II.	0 40 „
27) Тріст. Бернар: Одинокий вломник на селі, комедія на 1 дію	0 20 „
28) Чебишева-Садовський: „Ялинка“,	0 20 „
29) Дві поради, комедія 1 дія	0 40 „
30) Лев Лотоцький: Людські язика, комедія	0 40 „
31) Жовятий Мефістофель	0 80 „
32) Сирідка Хася, драма 4 дії	0 80 „

1) Для Європи: Гр. Ганулик, Львів, Куркова 10.

2) Для Америки: Ukrainian Bazaar, 2248 Grayling, ave, Detroit, Mich.

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:
Видань „РУСАЛКИ“